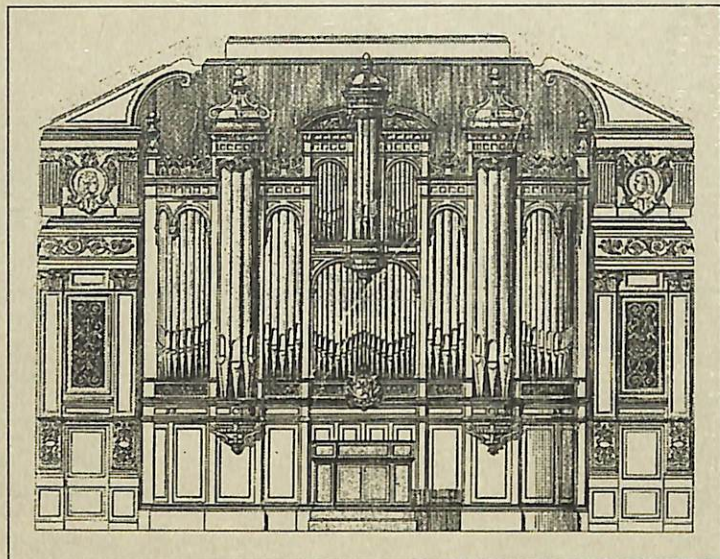

J U N I 1 9 9 8

2

Orgelkunst

Orgelkunst

Inhoud

Bijdragen

- Limburgse orgelmakers in de 19de eeuw (I)
Arnold Clerinx (1816-1898) 100 jaar overleden 51
JOS MOORS
- Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw
Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel (II) 65
BERNHARD HUYS
- Kerkmuziek en liturgie 70
PIET WAGENAAR

Orgelbouw en -restauraties

- Het Ancion-orgel (1644) van de Begijnhofkerk te Sint-Truiden 74
LUK BASTIAENS
- Een Thomas-koororgel (1997) in de O.-L.-Vrouwbasiliek te Tongeren 80
LUK BASTIAENS

Bouwstenen

- Rekening van de levering van het Van Peteghem-orgel in de Kapel
van Schreiboorn te Gent in 1785 82
PATRICK ROOSE

- In Memoriam Gerard Van Durme (° 1904 - + 1998) 84

- Besprekingen 85

- Mededelingen 89

- Agenda 93

- Orgeltijdschriften 96

Afb. 1: Het schitterende Clerinx-orgel uit 1853 te Kerniel (Borgloon)

JOS MOORS

Limburgse orgelmakers in de 19de eeuw (I) Arnold Clerinx (1816 - 1898) herdenking 100 jaar overleden

I. INLEIDING

De honderdste verjaardag van de sterfdatum van de St.-Truidense orgelbouwer Arnold Clerinx (1816-1898) vormt een uitstekende gelegenheid om een artikel te wijden aan de 19de eeuwse Limburgse orgelbouw. In dit eerste deel beperken we ons tot de figuur van Arnold Clerinx. In een latere bijdrage komen dan de minder gekende bouwers aan bod zoals Pierre Adam Van Dinter, Pereboom & Leijser en Theodoor Rueff. Deze bouwers hadden trouwens allemaal rechtstreekse bindingen met Clerinx, maar daarover later meer.

Geciteerde orgelmakers ontplooiden tevens activiteiten buiten de eigen provinciegrenzen. In de omringende provincies (Luik, Brabant en Nederlands Limburg) zijn daarvan nog heelwat getuigen te vinden. Dit artikel poogt dan ook het belang van deze 19de eeuwse Limburgse orgelbouw aan te tonen.

Om de orgelhistoriek van de provincie Limburg te begrijpen is het belangrijk eerst een algemeen tijdsbeeld te schetsen. Toen in 1967 het bisdom Hasselt werd opgericht verdween de laatste (kerkelijke) binding tussen Luik en Limburg. Deze band had doorheen de Limburgse geschiedenis een onuitwisbare Luikse stempel achtergelaten die we terugvinden in meerdere kunstuitingen zoals ondermeer de meubelkunst. Ook de schitterende Luikse orgelbouw (18de eeuw) is dominant aanwezig in Limburg.¹ Enkele, al of niet verdwenen, markante voorbeelden hiervan vinden we terug in Tongeren (Le Picard), Zonhoven (Robustelly), St.-Truiden (Le Picard), Herkenrode (Le Picard), enz. Spijtig genoeg is het overgrote deel van deze orgelpracht later verloren gegaan. De Franse Revolutie, de kerkvervolging en de daaropvolgende openbare verkopen van grote kerkelijke goederen, betekenden een abrupt einde van een glansrijke periode.

Op orgelbouwgebied viel er dan ook in het begin van de 19de eeuw zo goed als niets te beleven. Orgelbouw was verworden tot afbraak, verplaatsen en/of verbouwen van instrumenten die afkomstig waren uit de veelvuldig gesloten kloosterkerken. De orgelmakers die in deze crisisperiode trachten te overleven,

zouden nooit veel geschiedenis schrijven omdat ze gewoon de kans niet kregen hun vaardigheden te tonen. Op het moment dat kerk en maatschappij in de daaropvolgende decennia stilaan herstelden van de crisis, begon een heropbloei die in aanvang vooral voelbaar was aan de bouw van menig nieuwe kerk. De hoeveelheid kerken die in de eerste helft van de 19de eeuw - vooral in het zuiden van Limburg - werden gebouwd ter vervanging van te klein geworden kapellen is niet te tellen. Deze kerkelijke bouwactiviteit mede als gevolg van een christelijk reveil zal zich trouwens tijdens de gehele 19de en nog een deel van de 20ste eeuw voortzetten.

De inrichting van deze nieuwe kerkgebouwen zal in de beginperiode vooral gebeuren met meubilair uit afgeschafte kloosters. Dit is niet steeds het geval voor de orgels. Oorzaak voor deze beperkte orgelovernames is wellicht te wijten aan het feit dat de aangeboden instrumenten meestal te onaangepast bleken voor de kleinere nieuwe kerken. Ook de wijzigende smaak zal zeker een rol gespeeld hebben. Men was steeds minder geneigd om "hoogklinkende" 18de eeuwse orgels over te nemen.

In de gevallen waar toch wordt overgegaan tot overname wordt het orgel meestal omgebouwd, niettegenstaande de vroeg-19de eeuwse orgelmakers nog ten volle respect hadden voor het werk van hun leermeester-voorgangers. Dit respect zal verkleinen naarmate het zelfvertrouwen in eigen kunnen toeneemt. Zo zien we dat een bouwer als Graindorge (opvolger van Robustelly) eerder kleine veranderingen zal aanbrengen zoals het plaatsen van een *Flute traversière* ter vervanging van een terts of mixtuur. In deze stilaan veranderende tijdsgeest verschijnt rond 1839 een eerste belangrijk figuur namelijk de jonge Arnold Clerinx.

II. JAN ARNOLD CLERINX

Jan Arnold Clerinx was de tweede zoon uit een gezin van vijf. Hij werd geboren te Sint-Truiden op 3 augustus 1816 als zoon van een tingieter. De oudste broer werd pastoor te Neerhespen, de jongere broer werd veearts te Turnhout en zijn jongste zus trouwde met een zilversmid. De familie kan men dus zeker voor het begin van de 19de eeuw vrij bemiddeld noemen. Arnold Clerinx, die ongehuwd zal blijven, weet al vrij vroeg dat hij orgelmaker wordt. Hoe, waar of wanneer hij tot dit inzicht is gekomen is niet duidelijk maar vermoedelijk heeft het tingietersberoep van zijn vader hierin een rol gespeeld. Het staat vast dat hij zijn opleiding genoot bij Pieter Frans Van Dinter (1785-1853), de vader van de in onze streek meer bekende Pieter Adam Van Dinter (1808-1887). Het weinige

dat ons van deze bouwers rest (o.m. Diepenbeek en Maaseik) laat ons toe een vergelijking te maken met het werk van Clerinx. Zeker in de pijpfactuur zijn de overeenkomsten frappant te noemen. Van Dinter junior zal in deze beginperiode een tijd in St.-Truiden verblijven. Of er echter effectief een samenwerking geweest is tussen beide beginnende bouwers valt niet te achterhalen.

Na zijn vorming vestigt Clerinx zich dus definitief in zijn geboortestad waar hij allicht de tingieterij van zijn vader ombouwt tot orgelatelier. Na wat beperkt reparatiewerk (vanaf 1838) neemt zijn orgelbouwersloopbaan in 1840 een vliegende start met de bouw van een eerste groot tweeklaviersorgel met rugpositief voor de kerk van Nederweert in Nederlands-Limburg. Een opvallend gegeven is dat er reeds in deze beginperiode een grote uniformiteit inzake vormgeving van kast en dispositie-opbouw is; alle grotere orgels in deze periode hebben een rugpositief (Nederweert 1840, Kortessem 1840, Rekem 1844, Lommel 1844 en Peer 1846). Eén uitzondering op deze uniforme vormgeving vormt het orgel uit 1841 in de St. Martin te Luik. Dit orgel werd dan ook gebouwd in een bestaande oudere kast; het vormt een mijlpaal in Clerinx' carrière. Uitzonderlijk in de Belgische orgelbouw is het feit dat een 25-jarige een drieklaviersorgel met onafhankelijk pedaal en acht windladen bouwt. Met dit orgel is zijn reputatie op slag gevestigd; het zal gedurende zijn 40-jarige loopbaan zijn grootste instrument blijven.

Het jaar 1847 sluit deze eerste belangrijke periode af. Clerinx zal in dit jaar immers een brevetaanvraag doen voor een windlade van eigen vinding waarvan de werking later in dit artikel aan bod komt. Interessant is de evolutie die hij vanaf dit moment doormaakt. Het lijkt erop dat hij enigszins het ambachtelijk-creatieve aspect van de orgelbouw vaarwel zegt om zich meer en meer toe te leggen op een seriematige aanpak. Deze trend is duidelijk merkbaar aan het feit dat hij zijn uitvinding "economie-lade" doopt, m.a.w. veel registers en twee klavieren voor minder geld of een antwoord op de beperkte financiële draagkracht van de vele nieuwe kleinere parochies. We kunnen gerust stellen dat Clerinx een uitstekende commerciële neus had om dit gat in de markt te ontdekken en uit te baten. De "economie-lade" is voor een orgelbouwer dubbel interessant want er blijft voor een tweeklaviersorgel maar één lade te bouwen. Hierdoor worden kaststructuur, mechaniek en opbouw een stuk eenvoudiger. Daarenboven vervalt de manuaalkoppeling die dikwijls een oorzaak was van veel kommer en kwel. Als we verder in dit artikel ingaan op het materiaalgebruik en de pijpfactuur zal dit aspect nog veel duidelijker worden. Een en ander zegt ook veel over het feit dat Clerinx zijn tijd ver vooruit was door tot in het kleinste onderdeel de zakelijke en esthetische belangen te combineren. Hierin ging hij nog veel verder dan zijn navolgers als Pereboom & Leijser.

Toch getuigen zijn orgels van een hoge kwaliteit en bedrijfszekerheid; daar waren zijn tijdgenoten het ook al over eens. Dat deze industriële aanpak hem geen windeieren legde, kunnen we o.m. lezen in een krantenartikel uit 1861 waarin gesteld wordt dat zijn "*Fabrique d'orgues d'églises*" met niet minder dan vijftien mensen in dienst, aan negen orgels tegelijk werkt en dat er het jaar voordien vier orgels werden geplaatst in diverse kerken. Verbazingwekkend is dat Clerinx in het jaar 1861 reeds 83 orgels gebouwd heeft, d.w.z. een viertal

Afb. 2: Het Clerinx-orgel te Kortenbos (Sint-Truiden)

per jaar. Op het absolute hoogtepunt rond 1867 stelt het orgelbedrijf twintig arbeiders tewerk en ontvangt Arnold Clerinx een soort middenstandsmedaille.

Als hij in 1880 stopt met de orgelbouw is dit eerder te interpreteren als een persoonlijk pensioen want het bedrijf zal (weliswaar beperkt) activiteiten blijven afwerken tot in 1887 (Opheers). Deze verkoop van orgels na het op rust gaan van Clerinx is in die zin opmerkelijk dat het ons eveneens iets kan vertellen over de manier van werken van zijn bedrijf. Er is een sterk vermoeden dat het orgelbedrijf instrumenten of minstens een aanzienlijke hoeveelheid onderdelen zoals windladen en pijpwerk produceerde zonder daarom altijd een specifieke bestelling af te werken. Het is alleszins duidelijk dat er niet op de hedendaagse ambachtelijke manier werd gewerkt en er zijn verschillende aanwijzingen die deze stelling ondersteunen: er werden immers nog verschillende orgels

afgewerkt na 1880, o.m. in 1884 een in neogotische stijl (overigens het enige met vrijstaande speeltafel) voor het klooster van de Zusters der Visitatie te Luik (momenteel in Lutlommel) en een in 1887 voor Opheers. Vaak zijn er ook

verschillen merkbaar tussen de gedateerde bouwstijl (voor zover de datering precies vast te stellen is) en de effectieve aankoop. Zo konden we in Kerniel onder de windladen krantenknipsels vinden met als jongste datering 1848; ook de intonatiestijl en de uitvoering wijzen hierop. Toch begon men pas met een geldinzamelactie in augustus 1851 en kan het orgel ten vroegste in 1853 in de kerk afgewerkt zijn. Een ander voorbeeld is nog veel duidelijker: zo werd in 1850 met het kerkbestuur van Oleye een aankoop gesloten voor een orgel dat reeds afgewerkt was in het atelier.²

Vanaf 1880 dus neemt Alfons Radino (1838-1925), Clerinx' intonateur, de bezigheden van het bedrijf over. Hij zal nog jaren instaan voor het onderhoud van de vele instrumenten. Jan Arnold Clerinx sterft op 15 november 1898. Hetgeen hij nalaat is indrukwekkend: meer dan 100 orgels in de beide Limburgen, de provincie Luik en Brabant. Van zijn gedegen vakmanschap getuigen tot op heden zo een 80-tal instrumenten.

III. DE INSTRUMENTEN VAN CLERINX

Een orgelbouwstijl beschrijven van een bouwer die zoveel orgels nalaat is op het eerste zicht eenvoudig. Zo een oeuvre laat immers toe op zoek te gaan naar een evolutie die in de algemene geschiedschrijving past. Deze veralgemening is echter niet zo makkelijk toe te passen op een bouwer als Clerinx. We bemerken in de beginjaren van zijn carrière reeds een duidelijk herkenbare stijl die zijn werk gedurende 40 jaar zal kenmerken. Laat ons per onderdeel de orgels van zijn hand eens nader onderzoeken.

A. DISPOSITIE

Vooreerst vermelden we dat er in de vroege orgels nog vaak een doorslaande *Euphone* en een gedeelde *Sesquialter* werden gedisponeerd. Ook zeer typisch voor Clerinx vanaf de jaren '50 is de *Violine 2'* (een strijker). We gaan uit van het kleinste instrument dat Clerinx bouwde en nemen als voorbeeld het viervoets-orgel van Crehen uit 1853 met als dispositie:

Bourdon 8'	Prestant 2'
Prestant 4'	Mixture II
Flûte 4'	Cornet III
Dolce 4'	Trompette 8'

Wanneer de orgels uitgebreider worden, vinden we in volgorde van aanvulling: *Salicional 8'*, *Montre 8' sup.* en soms in de eerste jaren *Flageolet 1 1/3' sup.* (te Engis), later ook nog *Gambe sup.* of *Melophone sup.*; ook wordt de *Trompette* meestal gedeeld. Vanaf de *Montre 8'* (vaak gedeeld) belanden we bij de éénklaviers achtvoets-orgels zoals er ongetwijfeld het meest zijn gebouwd. Registers die verder kunnen aanvullen, zijn *Bourdon 16'* (vanaf c) (vb. Bommershoven) en een enkele keer *Clairon 4'* (Oleye 1850). Bij de grootste instrumenten van dit type treffen we ook een volledig uitgebouwde *Gambe 8'* aan (Jeneffe 1870). Al deze orgels worden meestal uitgevoerd met een aangehangen pedaal van 13 of 18 tonen al dan niet uitgerust met *Soubasse 16'* en *Octave-Basse 8'*.

Wanneer we deze éénklaviersdispositie vergelijken met deze van een gemiddeld tweeklaviersorgel met de gebreveteerde economie-lade, dan begrijpen we vanzelf het woordje economie. Te Jeneffe (één klavier, 1870) en Kortenbos (twee klavieren, 1867) treffen we eenzelfde dispositie aan.

Bourdon 16' (vanaf c)	II
Montre 8'	II en/of I
Gamba 8'	II
Salicional 8'	II en I
Bourdon 8'	II en I
Prestant 4'	II
Dolce 4'	II en I
Flûte 4'	I of II
Doublette 2'	II
Mixture	II
Cornet III	II
Trompette 8' bas & sup	II
Soubasse 16' ped.	idem
Octave 8' ped.	idem

(waarbij: I = Positif, II = Grand Orgue, II en I = op elk klavier is een registerknop voorzien, I of II: het register is ofwel op I, ofwel op II bespeelbaar)

Dit zijn orgels die Clerinx in grote hoeveelheden produceerde. Afwijkingen op dit model waren mogelijk maar eerder beperkt. Vooraleer dieper in te gaan op het technisch aspect van deze economie-lade, geven we nog een dispositie van een representatief en goed bewaard groot orgel dat werd gebouwd op het hoogtepunt van het bedrijf namelijk dat van Velm (zie ook afb. 5 van de speeltafel). Registerknoppen links en rechts van het klavier als volgt:

Grand Orgue	Bourdon 16' Octave 2' Mixture Trompette bas 8'	Montre 8' Cornet III Trompette sup. 8' Clairon bas 4'
Positif	Salicional 8' Prestant 4' Flûte 4' Viole 2'	Gambe 8' Bourdon 8' Dolce 4' Flageolet (1 1/3')
Pédale	Soubasse 16' ped. Bombarde 16' ped.	Octavebasse 8' ped. Octave 4' ped.

Voettreden

Tremolo
Appel de pedale séparée.
Appel de pedale au grand orgue.
Appel des grands jeux.

Windlade volgens systeem Clerinx. De bovenste registers en *Gambe* klinken op het groot orgel, dan volgen de spelen die op beide klavieren gemeenschappelijk zijn, de *Viole* klinkt enkel op het positief.

Tenslotte vermelden we een dispositie van een klein éénklaviersorgel met aangehangen pedaal dat werd gebouwd (of alleszins geleverd) te Opheers zeven jaar nadat Clerinx op rust ging, dus in 1887. De registers worden hier opgesomd zoals ze zijn opgesteld aan het klavier.

Montre 8' ped.	Montre 8'
Salicional 8'	Melophone sup 8'
Bourdon 8'	Prestant 4'
Dolce 4'	Flûte octaviante 4'
Cornet III	Doublette 2'
Mixture 8' bas	Ventil

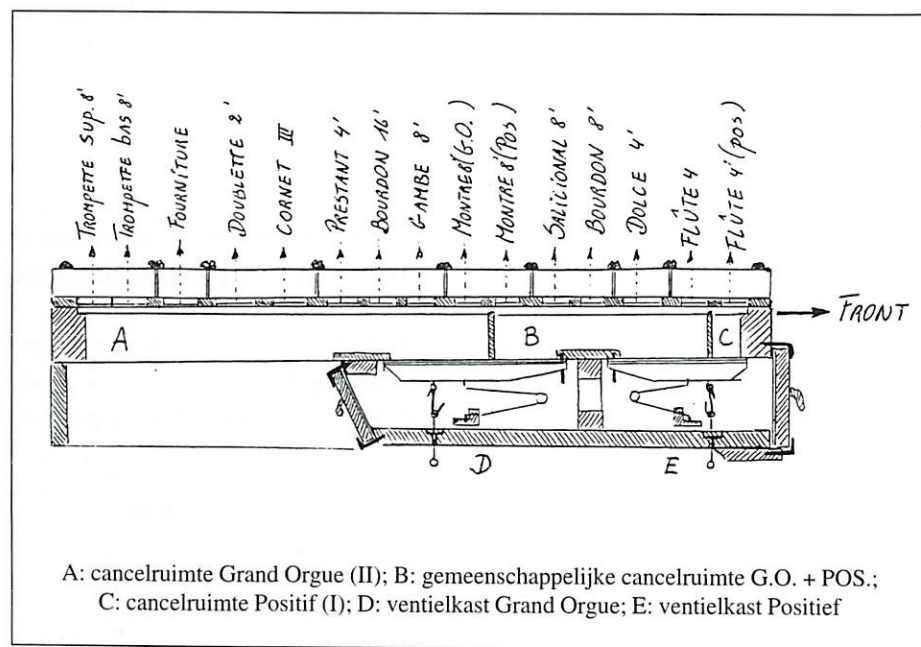
B. DE CLERINX-WINDLADE

De gebreveteerde economie-lade is eigenlijk een transmissiesysteem dat betrouwbaar is omdat er geen bewegende delen zijn. De basis van de vondst is het onderverdelen van de cancelruimte in drie delen. Een tekening van een ladedoorsnede (Afb. 2) maakt een en ander duidelijk.

Toch moet vastgesteld worden dat er ook nadelen aan dit systeem verbonden

zijn. De ventielen, vooral deze van het groot orgel, zijn zeer lang en smal. Bovendien sluiten ze in het midden nog op tussenschotjes waardoor de veren nogal strak moeten gespannen staan om geen lekken te krijgen. Dit resulteert samen met twee winkelbalken voor de overbrenging van de toetsbeweging naar achter, in een taai hoofdwerktoucher. De ventielkast van dit tweede klavier in de kastvoet, boven balg en registertraktuur, is trouwens zeer moeilijk bereikbaar voor reparatie of nazicht. We moeten hier echter dadelijk aan toevoegen dat de windladen getuigen van een zeer gedegen vakmanschap en precisie die vaak bij tijdgenoten ver te zoeken is.

Naast dit technisch, is er ons inziens eveneens een groot artistiek bezwaar,

Afb. 3: Doorsnede van Clerinx' "economie-lade" te Kortzenbos (1867)

namelijk het volledig verdwijnen van de karakteristieke eigenheid van de klavieren: het positif is qua bezetting eigenlijk een echo van het groot orgel.

Clerinx-orgels getuigen door de toepassing van dit systeem van een geaardheid die enige aanpassing van de organist vergt, toch bieden ze voor de creatieve bespeler ook boeiende mogelijkheden. Deze orgels, op de eerste plaats ontworpen voor begeleiding van de eredienst, zijn hiervoor - mits goed gebruik - ook uitstekend geschikt.

C. DE ORGELKASTEN

De kast is steeds het meest klassieke deel van Clerinx' instrumenten, de vormgeving is gestoeld op traditie en oogt sober Luiks. Pas in de details herkennen we 19de eeuwse snijwerk zoals zijtrofeeën en blinding. We kunnen qua kastontwerp enkele vaste modellen onderscheiden die steeds terugkeren. Het orgelmeubel wordt in aanvang steeds in eik vervaardigd, later treffen we vaak een grenen achterwand aan. Indien er een pedaal is, staat dit ofwel onderaan in de kastvoet opgesteld ofwel achter het orgel in open of gesloten toestand. Opvallend is toch wel de stiefmoederlijke behandeling van het beperkte pedaal.

Afb. 1 toont het meest-voorkomend model. Reeds de eerste Clerinx-orgels (hoofdwerk) met uitzondering van Lommel³ hadden steeds deze vorm: een hoge halfronde middentoren geflankeerd door twee kleinere zijtorens met daartussen vlakke velden die met een schuin aflopende kroonlijst de torens verbinden; de kastvoet altijd versmallend en de blinding steeds als draperieën uitgevoerd.

Afb. 2 toont een minder voorkomend en op het eerste zicht fel verschillend kastmodel maar orgelbouwtechnisch (indeling front) identiek aan het voorgaande. Het vlakke front wordt verdeeld in drie torens met iets terugliggende tussenvelden. De kastvoet versmalt lichtjes en de blinding is opgebouwd uit krul- en lofwerk. Dit model vinden we o.m. in Ambresin, Crehen en Kortzenbos.

Afb. 4 laat een typisch kastmodel zien voor viervoetsorgels, een beetje volgens het model van de vroege rugwerken, met twee hoge zijtorens en - indien aanwezig - een lagere middentoren. Bij deze kasten is het klavier vaak aan de zijkant ingebouwd. Voorbeelden van deze vorm zijn te vinden o.m. in Hodeige, Groot Gelmen (speeltafel oorspronkelijk aan de achterkant), Haneffe (zonder middentoren) en Kortzenbos.

Afb. 4: Clerinx-orgel te Kortzenbos (Gingelom)

Tenslotte vermelden we nog enkele uitzonderingen als: Ampsin, een stijl tussen bizar neogotisch en eclectisch; Lutlommel, neogotisch.

D. MATERIAALGEBRUIK

In de 19de eeuw laat zich voor de eerste keer een ernstig tekort aan duurzaam eikenhout gevoelen. Dit tekort is een gevolg van de beginnende industriële ontwikkelingen (o.m. spooraanleg) en zal gaandeweg steeds nijpender worden. Clerinx is in Limburg de eerste orgelbouwer die daarom op grote schaal grenenhout zal aanwenden bij de bouw van verschillende orgelonderdelen.

Het probleem bij Clerinx is echter dat dit grenen, van een inferieure kwaliteit, zeer gevoelig is voor houtwormaantasting; het verven met bolus verandert hier helaas niets aan.

E. WINDVOORZIENING

Tot de jaren 1855 werden twee grote spaanbalgen boven elkaar opgesteld in de torenruimte. Later voorziet Clerinx een dubbele magazijnbalg, meestal in de kastvoet. Typisch is de kleine bovenkader (is dit ook besparing?). In beide bouwwijzen zijn de balgen vervaardigd in eik (kader) en grenen (de overige delen) en bedienbaar met trappers. De balgen en windkanalen zijn eveneens in grenen, aan de binnenzijde met bolus beschilderd of met papier beplakt. Soms worden spaanvormige schokbrekers aangewend. De tremulant – indien aanwezig – is steeds opliggend. De winddruk is vrij laag voor onze streken en voor de periode namelijk tussen 73 en 80 mm. Wk. Dit gegeven verraadt eveneens een Duitse invloed.

Afb. 5: Speeltafel van het Clerinx-orgel

F. KLAVIEREN EN TRACTUREN

Het klavier is praktisch altijd ingebouwd aan de frontzijde, soms aan de zijkant en een enkele keer aan de achterkant (Groot Gelmen). De klavierbakstukken zijn steeds gefineerd met notelaar of tropisch hout, in de beginperiode vaak versierd met sierlijk inlegwerk, later gesigneerd. Toetslatten zijn uit lindenhout dat belegd werd met ivoor of been voor de hele en ebben voor de halve tonen; de frontons eerst in perelaar, later in been of ivoor uitgevoerd. Registerknoppen zijn gedraaid in pallisander; de opschriften zijn aangebracht op geverfde ovale blikken plaatjes. Later komen er knoppen in beuk met ingelegde, ronde, porceleinopschriften. De wellenramen, toetswellen en abstracten zijn gemaakt van grenenhout; de registertractuur is samengesteld uit eik en ijzer. (Zie Afb. 5)

G. WINDLADEN

Zonder teveel in detail te treden vermelden we ook nog de afwezigheid van lederpulpeten; deze worden vervangen door viltringen afgedekt door een messingschijf. De gedeelde windlade is steeds uitgevoerd in eik en grenen voor de dikke cancelscheien; de roosters zijn steeds in fruithout. De lade die de opstelling van het front eerbiedigt, is steeds gesponseld; de gefraiteerde slepen glijden over geschuurde leerbanen die tussen de dammen liggen; de geschroefde stokken zijn steeds gehekst.

H. PIJPWERK

Al het houten pijpwerk is vervaardigd in geverfd grenen (blauw of bolusrood). De kernrand, voet, voorslag en handgreep zijn in eik; de stoppen zijn gevoerd met leer. Het metalen pijpwerk is zeer zorgvuldig en vakkundig gemaakt. Het front en de strijkers, alsook de sloffen van de trompet zijn van engels tin. Het overige pijpwerk is van orgelstof. De open labialen worden steeds met de stemhoorn gestemd met uitzondering van de strijkers waar dit gebeurt met expressions. Opvallend is de dunwandigheid van het pijpwerk. Desondanks zakken Clerinx-pijpen nooit door en dat wil in de 19de toch iets zeggen. Het grotere tinnen pijpwerk van front en strijkers werd steeds naar boven toe dunner geschaafd, een oude traditie die na Clerinx langzaam verloren ging. Typerend voor Clerinx is de bijzonder zuinige samenstelling van de mixturen waarbij de

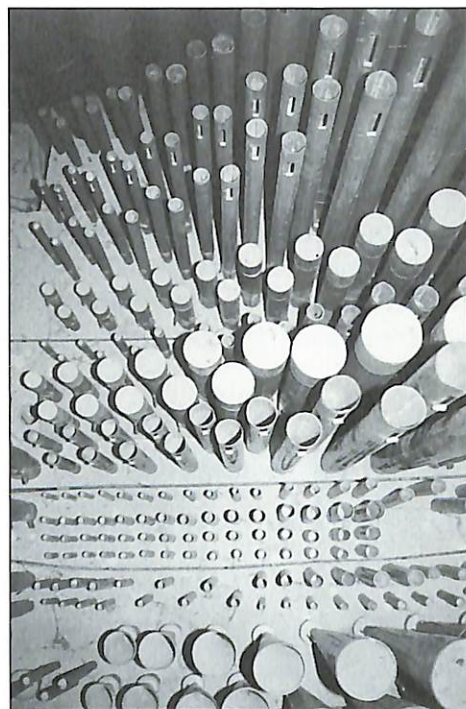
verdubbelingen met de prestantkoren worden weggelaten. Ook worden de 4 hoogste trompetpijpen steeds vervangen door labialen. (Zie Afb. 6 en 7)

I. INTONATIE EN KLANKBEELD

In Clerinx' orgels kunnen we twee intonatiestijlen onderscheiden: nl. in de beginperiode met toepassing van ronde opsnedes voor gedekten en strijkers en minder kernprikken. Later zijn de opsnedes rechter maar bemerken we meer kernprikken. De vraag naar de authenticiteit van de eerste intonatiwijze heeft ons een en ander nader doen onderzoeken. Het bewijs hiervoor vonden we o.m. bij het houten pijpwerk van de *Bourdon 8* in verscheidene goedbewaarde orgels. Zo stelden we vast dat er verfinsijpeling was in het leer onder de voorlagen, in de kernspleet en op de schroeven. Dit gegeven doet ons besluiten dat de

pijpen slechts geverfd werden na de intonatie. Nu blijkt dat ook de ronde opsnede van deze Bourdon met dezelfde verf bedekt is en eenvoudigweg niet achteraf kan gewijzigd zijn zonder sporen na te laten. Dit rond opsnijden zet zich voort bij de gedekte metalen pijpen en wordt geleidelijk rechter in de hoogte. Ook bij het metalen pijpwerk is deze ronde opsnede zonder twijfel origineel omdat de bovenkant van de ronding overeenkomt met één derde van de labiumbreedte.

In de latere orgels komt deze intonatiwijze in afgezwakte vorm ook nog voor bij de zachte strijkers als *Salicional* en *Dolce*; bij de gedekten is de opsnede nu wel steeds recht. Volgens ons wijzen deze kenmerken op een verschil van intoneren tussen enerzijds Arnold Clerinx en Alfons Radino (1838-1925). Dit komt trouwens overeen met het leeftijdsverschil tussenbeiden, Radino kan ons inziens pas ten vroegste rond 1856 begonnen zijn als intonateur. Dit bouwtechnisch verschil is trouwens niet te horen in het klankbeeld, de middelen zijn verschillend het resultaat echter hetzelfde en dit wijst er duidelijk op dat

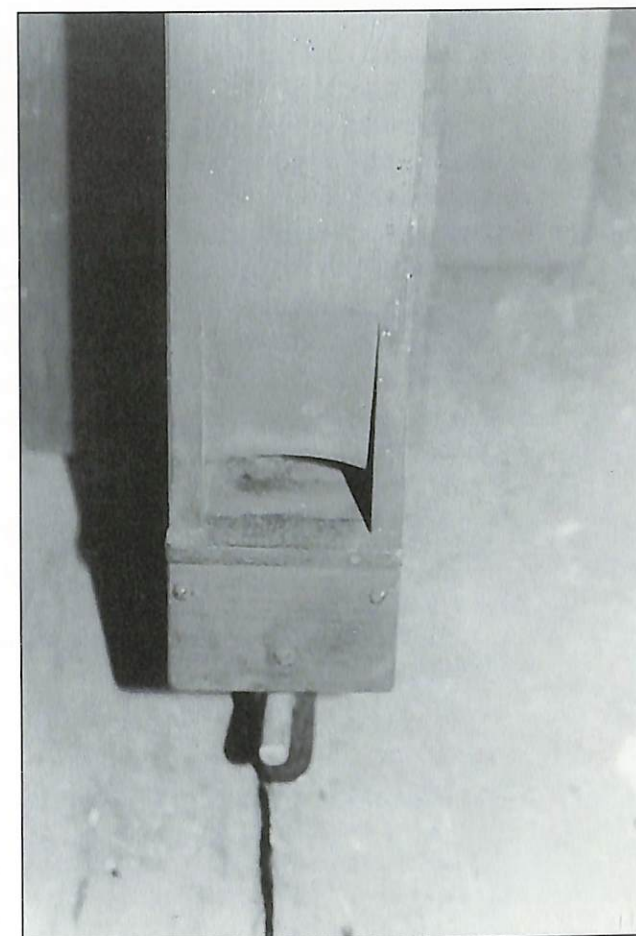

Afb. 6: Pijpwerk van het Clerinx-orgel te Bommershoven

Clerinx de klankschepping van zijn instrumenten goed in de hand had.

Over deze rijkdom schreef Gregoir reeds lang geleden trouwens in lovende bewoordingen. Ook tegenwoordig getuigen de orgels van Arnold Clerinx nog van een zeer mooie zangerige klank: een directe foutloze aanspraak samen met een grote gelijkmatigheid in alle registers en liggingen. De klank is nooit futloos en stomp. In de beginperiode is de klankvorming zelfs uitgesproken helder. Naar het einde van zijn activiteiten wordt deze weliswaar ronder en milder. Goedbewaarde orgels uit de latere bouwperiode zoals Bommershoven (Borgloon) vertonen toch nog steeds een krachtig vroegromantisch en eerder Duits klankbeeld.

Enkele karakteristieke spelen zijn o.m. de *Salicional*: een mild geïntoneerde strijker die tezamen met de *Bourdon* een prachtige traversoklank voortbrengt. De *Dolce* is zo mogelijk nog zachter en doet zijn naam alle eer aan als echo van de prestant. De *Gambe* is voor een strijker opvallend snedig, sterk en direct, ook in de laagste tonen zonder de minste vervelende voorlopertonen. Ook goed herkenbaar is de ruige Clerinx-trompet: bijna grof in de laagte maar verfijnder in de hogere liggingen. De Fluit, in aanvang donker en barok, evolueert later geleidelijk meer en meer naar een strijkend "harmonique" geluid. De *Cornet III*, steeds op de lade, klinkt "opgebankt"; indien de *Montre* gedeeld is kan deze dit effect nog versterken. De plenumklank klinkt kwintrijk dankzij de uitgedunde mixtuur. De hoge schrille octaven worden hiermee vermeden waardoor deze vulstem een mooie binding en opvulling vormt van het prestantenkoor. Ook is ze hierdoor bruikbaar in het romantische *Grand jeux*. De registers van het pedaal

Afb. 7: Ronde opsnede aan de Bourdon van het Clerinx-orgel te Kerniel

zijn zacht en rond geïntoneerd. Vooral de *Soubasse 16* is in de laagste tonen zeer zacht, waarschijnlijk ook om wind te sparen. De *Octave 8* vult dit tekort enigszins aan met een milde fond.

Aan het eind van dit eerste deel toch nog een droevige noot. Zopas bezocht ik een goedbewaard Clerinx orgel te Borlo, bleek dat het orgelverdriet van Limburg nog een nieuwe bladzijde omsloeg. Wat ik zag tarte elke verbeelding: de volledige mechanieken van register- en toetstructuur uitgebroken; het klavier verdwenen; het ontstane gat gedicht met gedonkerde multiplex; nieuwe windkanalen in plastieken afwateringsbuis gedicht met siliconenkit; de balg "vakkundig" opgelapt met pleisters en het geheel voorzien van een moderne speeltafel in het koor op zo'n 30 meter van het orgel. Anno 1997, ik ben beschaamd...

VOETNOTEN

⁽¹⁾ Zie hierover F. BERCKENBOSCH, *Muziek en orgel in de abdij te Sint-Truiden*, in: *Orgelkunst*, XVII, 1994, nr. 1, p. 11-21.

⁽²⁾ E. HUMBLET, *Quelques orgues aux alentours de Wareme (III)*, in: *L'Organiste*, XI, 1979, nr. 2, p. 84-86.

⁽³⁾ Zie M. LEMMENS, *Lommel, Sint-Pietersbandenkerk, Clerinx-orgel*, in: *Orgelkunst*, XIX, 1996, nr. 1, p. 22 en 27-28.

Belgische orgelmuziek uit de 19de eeuw

Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel

BERNARD HUYS

Bij het ter perse gaan van onze eerste bijdrage in verband met de Belgische orgelmuziek uitgegeven in de negentiende eeuw (*Orgelkunst*, 1997, nr. 1, pp. 20-26) werd beslist de publicatielimiet van 1900 tot 1914 te verleggen. Aanvullend speurwerk heeft onze bijdrage up-to-date gemaakt en heeft niet alleen een veertiental uitgaven van orgelmuziek voor de periode 1901-1914 aan het licht gebracht maar ook nog zes die verschenen zijn tussen 1830 en 1900. Tevens werden er drie handschriften met Belgische orgelmuziek opgenomen.

Voor een tiental orgeluitgaven die reeds vermeld zijn in onze eerste bijdrage werd zelfs een tweede of derde exemplaar teruggevonden. De signatuur ervan houden we ter beschikking.

I. COMPOSITIES

AGEMANS, A. (1836 - 1872)

- *Quatre pièces pour orgue ou harmonium*. Veuve Léopold Muraille, nr. 1406/4. Luik, [1867]. - 5 p.

Mus. 5.922 C 1

DABIN, ANTOINE (1816 - ?)

- *Préludes et versets courts et faciles dans les 8 tons du plain-chant, suivis de Noël transcrits pour orgue*. Veuve Léopold Muraille, nr. 1489.24. Luik, [1868]. - 46 p.

Mus. 5.828 B 7

DE BOECK, AUGUST (1865 - 1937)

- *Allegro con fuoco (voor orgel)*. Breitkopf & Härtel, nr. 29.547. Leipzig, [s.d.]. - 15 p.

Mus. 7.809 C

DE BONDT, LOUIS (1877 - 1920)

- *Canon en la mineur (pour orgue)*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], M.S. et Cie 3429. Parijs, cop. 1914. Dl. VII, p. 45.

Mus. 7922 C

DE GRAEVE, ADOLF RENÉ JOZEF (1881 - 1920)

- *Fug(h)etta (voor orgel)*. Supplement van *Musica Sacra*. Mechelen, 1911-1912.

1251 R XXXI (8) Mus.

DEPUYDT, OSCAR (1858 - 1925)

- *Préludes dans la tonalité grégorienne sur des motifs liturgiques (pour orgue): (I). Libera me domine, Beata viscera, Cibavit eos, Sederunt principes, Ite missa est, Felix namque est; (II). Gaudeamus, Nos autem, Confirma hoc, Misericordia Domini, Semel juravi*. Supplement van *Musica Sacra*. Mechelen, 1901-1902. P. 33-40.

1251 R XXI (9-10) Mus.

- *Quatre pièces pour orgue: 1. Choral figuré, 2. Cantabile, 3. Trio, 4. Adagio*. Supplement van *Musica Sacra*. Mechelen. 1908-1909. P. 29-36.

1251 R XXVIII (8-9) Mus.

DEVAERE, ANDRÉ (1890 - 1914)

- **Manuscript:** *Preludium en Fuga (voor orgel)*.

[Autografisch handschrift van André Devaere; verbeteringen: Edgar Tinel]

Mus. Ms. 2128/7

- **Manuscript:** *Lamento sur les thèmes a) TINEL b) EDGAR; Fuga propria (des bourdons de Notre-Dame de Courtrai)*. Organo.

[Autografisch handschrift van André Devaere, 8 p.; op het einde: "Juin 1914. André Devaere"]

Mus. Ms. 2128/6

DUBOIS, CHARLES-VICTOR (1832 - ?)

- *6 Compositions pour harmonium: 1ère suite: 1. Un songe, 2. Résignation, 3. Elégie*. Schott Frères, SF 1177, 1182 en 1179. Parijs-Brussel, [1866]. - 8 p.
Mus. 2712 C

FRANCK, CÉSAR (1822 - 1890)

Aanvullingen bij *Orgelkunst*, XX, 1997, nr. 1, p. 22 (gedetailleerder beschrijvingen)

- *3 Pièces pour grand orgue: 1. Fantaisie, 2. Cantabile, 3. Pièce héroïque*. Durand, D.S. & Cie 3175-3177. Parijs, [1883]. - 13, 5 en 9 p.

Mus. 7824 C I

- *6 Pièces d'orgue: 1. Fantaisie, 2. Grande pièce symphonique, 3. Prélude, fugue et variation, 4. Pastorale, 5. Prière, 6. Final*. Durand, D.S. & Cie 2679-2684. Parijs, [1880]. - 100 p.

Mus. 7824 C 2

- *Trois chorals pour grand orgue avec pédale obligée*. A. Durand & Fils, D.S. & Cie 4414-4416. Parijs, cop. 1892. - 41 p.

Mus. 7824 C 3

- *L'Organiste: recueil de pièces pour orgue ou harmonium*. Dl. I. Enoch, E.F. & Cie 1830. Parijs-Londen, [1891]. - 115 p.

Mus. 5434 B 1

- *L'Organiste: recueil de pièces pour orgue ou harmonium*. Dl. II. Enoch, E.C. & Cie 5767. Parijs-Londen, cop. 1905. - 101 p.

Mus. 5434 B 2

- *Pièces posthumes pour harmonium ou orgue à pédales pour l'office ordinaire*. (Collection Orphée. Nr. 97). Enoch & Cie. Parijs, 1905. - 101 p.

III 54.903 B Mus.

FRANCK, JOSEPH (1825 - 1891)

- *6 Préludes et fugues pour orgue avec pédales obligées pouvant servir pour offertoires et sorties*. Op. 8. Fleury, P.S.F. 186. Parijs, [1855-1856]. - 31 p.

Mus. 13.359 C 8

GILSON, PAUL (1865 - 1942)

- *9 Préludes faciles pour harmonium, orgue ou piano*. (Répertoire de l'Organiste. Nr. 43). Vve Léopold Muraille, nr. 46-11. Luik, [ca 1902]. - 13 p.

Mus. 7827 C

GUILLAUME, EUGÈNE (1882 - 1953)

- *Choral et fugue en sol mineur (pour orgue)*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres*

contemporains de l'orgue. Senart-Roudanez-[et al.], M.S. et Cie 3429. Parijs, cop. 1914. Dl. VII, pp. 80-92.

Mus 7922 C

JONGEN, JOSEPH (1873 - 1953)

- *Quatre pièces pour orgue: 1. Cantabile, 2. Improvisation-Caprice, 3. Prière, 4. Choral*. Op. 37. Durand, D & F 8139-8142. Parijs, 1911. - 7, 11, 7 en 3 p.

Mus. 7836 C 1,2,4 (nr. 3 ontbreekt)

LORET, CLÉMENT (1833 - 1909)

- *Marche processionnelle de Charles Gounod, transcrite pour grand orgue par Clément Loret*. Henry Lemoine & Cie, HL 18.468. Parijs-Brussel, [1896]. - 7 p.

Mus. 6.449 C

MALLY ALPONSE (1833 - 1918)

- *Allegro con brio aus der Orgelsonate op. 1 (in D dur)*. In: J. DIEBOLD E.A. *Neue größere und kleinere Orgelstücke zur Übung sowie zum gottesdienstlichen und Konzertgebrauch = New Collection of Organ Pieces for Seminaries and for Use at Divine Service and Concerts = Nouveau recueil de pièces pour orgue à l'usage des séminaires, des services religieux et des concerts*. Otto Junne en Schott Frères. Leipzig-Brussel, 1906. Dl. I, pp. 56-64.

Mus. 4287 B

- *Elégie pour grand orgue*. Schott Frères, S.F. 5497. (ca 1908). Brussel, 1906. - 4 p.

Mus. 4031 C

- *Contemplation (for organ)*. In: W.T. BEST. *Cecilia. Organ pieces in diverse styles*. Augener & Co. [S.l., s.d.]. Dl. LXVII, pp. 134-138.

Mus. 7915 C 6

MOULAERT, RAYMOND (1875 - 1962)

- *Sonate pour orgue en ré mineur*. Ed. Bote & G. Bock, nr. 16.049. Berlijn, 1907. - 31 p.

Mus. 7866 C

PÂQUE, DÉSIRÉ (MARIE JOSEPH LÉON) (1867 - 1939)

- *Pièce pour orgue. Transcription du n° 4 de l'opus 79*. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], M.S. et Cie 3429. Parijs, cop. 1914. Dl. VII, pp. 194-195.

Mus 7922 C

- *Allegretto (pour orgue)*. Op. 80. In: J. JOUBERT. *Les maîtres contemporains de l'orgue*. Senart-Roudanez-[et al.], M.S. et Cie 3429. Parijs, cop. 1914. Dl. VII, pp. 196-202.

Mus 7922 C

TINEL, EDGAR (1854 - 1912)

- *Improvisata (Andantino) in C-dur*. In: J. DIEBOLD E.A. *Neue größere und kleinere Orgelstücke zur Übung sowie zum gottesdienstlichen und Konzertgebrauch = New Collection of Organ Pieces for Seminaries and for Use at Divine Service and Concerts = Nouveau recueil de pièces pour orgue à l'usage des séminaires, des services religieux et des concerts*. Otto Junne en Schott Frères. Leipzig-Brussel, 1906. Dl. I, pp. 12-13.

Mus. 4287 B

- **Manuscript**: *Sonate en sol mineur pour orgue*. Op. 29. - 12 p. [Autograaf, niet gedateerd]

Mus. Ms. 424

II. ORGEL- EN HARMONIUMMETHODES

DUBOIS, CHARLES-VICTOR (1832 - ?)

- *Méthode pour harmonium (Première partie)*. J.B. Katto, J.B.K. 1200. Brussel-Parijs, [1859]. - 17 p.

Mus. 2711 C

Kerkmuziek en liturgie

Het jaar 1963 is in de geschiedenis van de kerkmuziek een heel belangrijk jaar. Als eerste vrucht van het Tweede Vaticaans Concilie kwam in dat jaar de constitutie over de H. Liturgie tot stand: *Sacrosanctum Concilium*. Deze constitutie wijdt een speciaal hoofdstuk (Hst. VI) aan de kerkmuziek en erkent daarin: *“De muzikale traditie van de universele Kerk heeft een schat geschapen van onberekenbare waarde, die de andere kunstscheppingen te boven gaat, met name doordat de gewijde melodieën aan de woorden gebonden zijn en zo een noodzakelijk of integrerend bestanddeel van de plechtige eredienst vormen.”* Ook over het doel van de kerkmuziek spreekt deze constitutie zich heel duidelijk uit: *“de verheerlijking van God en de heiliging van de gelovigen”*.

Waar dit concilie ook in andere constituties en decreten zich duidelijk uitspreekt over de waardigheid van het gelovige volk en de eigen taak van dit gelovige volk erkent en aanmoedigt, daar zegt het in deze constitutie heel duidelijk: *“De zielenherders moeten er goed voor zorgen, dat bij de voltrekking van de heilige handeling met zang de gehele gemeenschap van gelovigen het actief aandeel kan leveren dat haar toekomst.”* Belangrijk is vervolgens ook de uitspraak: *“De kerk erkent de gregoriaanse zang als eigen aan de Romeinse liturgie; deze moet derhalve, afgezien van meer belangrijke overwegingen, bij de liturgische handelingen de voornaamste plaats innemen. Andere soorten kerkmuziek en met name de polyfonie worden bij de viering van de goddelijke eredienst geenszins uitgesloten, mits zij aan de geest van de liturgische handeling beantwoorden.”*

In feite is kort na dit concilie (1962-1965) op zeer korte tijd de volkstaal in de liturgie ingevoerd en verdween het vertrouwde gregoriaans in onze parochiekerken als sneeuw voor de zon. Naar mijn persoonlijk aanvoelen is dit in heel veel gevallen geen groot verlies geweest. Omdat het gregoriaans eigenlijk de enige vorm van kerkzang was, en omdat in veel parochies dagelijks de parochiemissen “gezongen missen” waren, was het doorgaans de koster-organist die deze missen “verzorgde”... Er zijn veel gevallen bekend van mannen die wellicht goede organisten waren maar niet konden zingen. Het gevolg was dan dat de gregoriaanse zang veel te wensen overliet en dat het gelovige volk daardoor zeker niet tot diepere godsvrucht werd opgewekt.

We moesten in die late zestiger jaren vaststellen dat er geen waardig alternatief bestond voor de gregoriaanse zang. De eerste pogingen om in de volkstaal te zingen waren daarom dikwijls heel pover. Bovendien moest het gelovige volk nog leren zingen. En als we in die jaren al eens gingen kijken of luisteren bij onze gelovige broeders en zusters uit de Reformatie stelden wij zonder meer vast hoe ver wij bij hen achterstonden. Zij hadden immers een eeuwenlange traditie van het zingen van geestelijke liederen in de volkstaal en bezaten een schat aan waardevolle literatuur.

Er waren in die jaren na *Vaticanum II* nog andere moeilijkheden. In 1985 schreef A. Schoofs in *Orgelkunst* dat een aantal jonge organisten in Vlaanderen de hoofden bij elkaar hadden gestoken om via de *Vlaamse Orgelvereniging vzw* te proberen een halt toe te roepen aan de steeds groter wordende verarming van het muzikale klimaat in de liturgie-vieringen. Hij schrijft: *“Stelselmatig wordt in onze parochies de muziek naar de achtergrond verwezen onder het mom van bezuiniging. Het is schrikbarend, te moeten vaststellen dat orgels niet of nauwelijks onderhouden worden, dat organisten zwaar onderbetaald worden, dat veel pastoors meer heil zien in een elektronisch orgel of cassetterecorder, dan in het omlijsten van de eredienst met orgel of koor.”* Terecht merkt hij op dat het pijporgel het instrument is bij uitstek om de gemeenschap te motiveren tot samenzang en om de sfeer te scheppen, waarin de liturgie-vierders tot bezinning komen. *“Door de eeuwen heen,”* schrijft hij, *“hebben de grootste kunstenaars hun inspiratie gevonden in de mystiek van het kerkgebouw. De mooiste glasramen, de mooiste schilderijen, de mooiste beelden, de mooiste meubelen en de mooiste orgels vindt u in de kerken, omdat zij allemaal die ongrijpbare inspiratie weergeven die altijd de stuwende kracht is geweest in de religie. Voor die prachtige orgels is vanuit dezelfde inspiratie ook de mooiste muziek geschreven.”*

Nu wij echter op het einde van dit millennium aangekomen zijn en *Vaticanum II* ruim 30 jaar achter ons ligt, mogen we naar mijn gevoel met een zekere tevredenheid vaststellen dat er hard gewerkt is op dit terrein en dat pionierswerk van een aantal kerkmusici goede vruchten heeft voortgebracht. Wij constateren het volgende:

a) Het gregoriaans is Godzijdank niet verdwenen maar wordt nu gezongen door mensen die er bijzondere aandacht aan besteden: de gregoriaanse zang wordt nu immers voornamelijk gezongen in abdijen en door koren die zich daarin specialiseren. De kwaliteit staat naar mijn mening daarom veel hoger dan 30 jaar geleden.

b) In bijna alle parochies wordt gezongen in de volkstaal. Niet alleen in de

wekelijkse Hoogmis maar in alle Eucharistievieringen van het weekend en zelfs gedurende de week.

Er kwamen in de loop van de laatste 30 jaren heel wat goede en waardevolle liederen in het bereik van de parochiekoren, liederen die men kan gebruiken in de verschillende perioden van het kerkelijk jaar. Op vele plaatsen heeft men een goed repertorium opgebouwd van hedendaagse composities, van bewerkingen van oude liederen ook van liederen uit de schatkamer van de reformatie.

Na het, waarschijnlijk te snel en te oppervlakkig, verlopen van de evolutie van de jaren na *Vaticanium II*, waag ik het om een paar bedenkingen te maken aangaande het orgel en de organist. Ook over het orgel zegt de constitutie van de liturgie iets heel positiefs: "*Het pijporgel moet in de Latijnse Kerk hoog in ere worden gehouden als het traditionele muziekinstrument, dat door zijn klank een bijzondere luister kan geven aan de ceremonies der Kerk en de harten hevig kan opstuwen naar God en de dingen van boven.*" En als even verder wordt opgemerkt "*Wanneer de toonkunstenaars vervuld zijn van de geest van het christendom, mogen zij beseffen dat het hun roeping is de kerkmuziek te beoefenen en haar rijkdom te vermeerderen*", dan is het vanzelfsprekend dat dit ook de roeping is van de organist. Het orgel heeft in de katholieke Kerk al gedurende eeuwen een voornamelijk en onvervangbare plaats gehad. Onze gewesten bezitten een onschatbaar patrimonium aan historische en waardevolle orgels, zowel in de kerken van de reformatie als in de Katholieke kerken.

Afgezien van de bedreiging van elektronische apparatuur en afgezien van de onderwaardering en een onverantwoorde behandeling van het orgel in sommige spijtige gevallen, zou ik durven vaststellen dat het pijporgel in de vernieuwde liturgie een nog grotere rol wordt toegekend dan in de tijd voordien. We stellen namelijk het volgende vast:

- a) Waar vroeger doorgaans in het weekend alleen de Hoogmis gezongen werd (gregoriaans) daar worden in de meeste parochies nu alle Eucharistievieringen gezongen. (Dit vraagt van de organist een grotere beschikbaarheid en inspanning.)
- b) De vele vormen van volkszang, die de laatste jaren zijn opgekomen, eisen een solide en verantwoorde ondersteuning van het orgel.
- c) De verschillende koren die doorgaans afwisselend met het gelovige volk de kerkliederen verzorgen, vragen ook een passende introductie of improvisatie en een degelijke begeleiding op het orgel.
- d) De nieuwe liturgie voorziet ook een eigen inbreng van de organist. Niet alleen kan hij een min of meer uitgebreid voor- en naspel verzorgen, ook tijdens

de viering kan de aan de organist tijd aangewezen worden voor een interludium (b.v. tijdens de offerande of tijdens het uitreiken van de H. Communie).

Tijdens de viering van de Eucharistie is het bovendien niet aangewezen dat alle beschikbare tijd wordt "vol"-gezongen, maar dat ook de nodige tijd wordt gegeven aan de organist. Er is eveneens zeer veel bruikbare tekstgebonden orgelmuziek, die gecomponeerd werd voor de verschillende perioden van het kerkelijk jaar. En daarbij mag ook niet over het hoofd gezien worden dat sommige bewust ingebouwde momenten van stilte inspirerend kunnen zijn voor de gelovige gemeenschap.

Ik zou willen besluiten met een paar verzuchtingen of wensen. Op de eerste plaats dat er meer en meer aandacht zou gegeven worden aan een goede liturgische vorming. Aan de toekomstige priesters en kerkverantwoordelijken zou bij deze liturgische vorming de nodige aandacht moeten gegeven worden en kennis bijgebracht moeten worden aangaande de kerkmuziek, de zang en ook het orgel. Van de andere kant zou ook in de opleiding van organisten voldoende aandacht moeten gegeven worden aan de liturgie. Daarbij is een goede samenwerking tussen kerkmusici en verantwoordelijken voor de eredienst onontbeerlijk. Van de kant van het diocesaan beleid zou misschien wat meer direct advies mogen verwacht worden waar het gaat over aankoop, verkoop, restauratie enz. van pijporgels. Er worden op dit gebied door onbevoegden immers nog altijd onverantwoorde beslissingen genomen.

De bekende Franse componist van kerkliederen, pater Joseph G lineau heeft onlangs gezegd: "*L'heure est venue, plus d'un quart de siècle après la réforme liturgique de Vatican II, de ne plus 'chanter des chants' pendant la célébration, mais de 'chanter la liturgie'.*" Zo zouden wij onze organisten willen toewensen dat zij erin zouden slagen, niet zomaar te spelen tijdens een liturgische dienst, maar dat zij door hun orgelspel daadwerkelijk liturgie bedrijven!

"Tot verheerlijking van God en tot heiliging van de gelovige gemeenschap!"

Orgelbouw en -restauratie

Het Ancion-orgel (1644) van de Begijnhofkerk te Sint-Truiden

In juni 1996 werd de restauratie voltooid van het oudste homogeen bewaarde orgel van de provincie Limburg dat zich in de begijnhofkerk van Sint-Truiden bevindt. Deze voormalige gebedsruimte die in 1970 in het bezit kwam van de provincie Limburg, huisvest thans het provinciaal museum voor religieuze kunst en geniet vooral bekendheid door de aanwezigheid van middeleeuwse muurschilderingen. Het restauratiewerk van het orgel vormt het koninginnenstuk van de algehele restauratie van dit prachtige gebouw.

Om vele aspecten is dit orgel belangrijk: vooreerst is het tot op heden het enig gekende, volledig bewaarde orgel van Christian Ancion, een vertegenwoordiger van de vroeg-barokke Luikse school; verder is het instrument het oudste orgel dat tot hiertoe in Vlaanderen werd gerestaureerd en dat bovendien nog zoveel orgineel materiaal bevat. Hierdoor is het 17de-eeuwse klankbeeld voor heelwat registers bewaard gebleven wat zonder meer uitermate belangrijk is bij de vertolking van onze 17de-eeuwse componisten als Pieter Cornet en Abraham van den Kerckhoven. Redenen genoeg om aan dit weliswaar bescheiden midden-17de-eeuwse instrument ruime aandacht te schenken.

Het orgel dat Christian Ancion bouwde tussen 1644 en 1646 (contract 8 november 1644¹) verving een ouder instrument waarvan tot op heden alle verdere archivalia ontbreken. Over de bouwer zelf zijn ons slechts enkele schaarse gegevens bekend. Christian Ancion werd geboren te Hoei en overleed er rond 1662. Als keurmeester wordt hij vermeld bij de oplevering van het door Jan van Weert gerestaureerde orgel van de abdij van Averbode. Verder weten we dat hij een orgel bouwde voor de Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw in 1662 en dat het (thans sterk getransformeerd) instrument van de Sint-Jacobskerk te Schurhoven (St.-Truiden) waarschijnlijk ook van Ancion is.²

Over de verdere historiek van dit instrument is weinig bekend. In de loop van de 19de eeuw werd een nieuwe magazijnbalg geplaatst en werd de klaviatuur vernieuwd. Een curiosum blijft het feit dat het 19de-eeuwse toetsenbord opnieuw werd voorzien van een verkort octaaf. Een aantal originele pijpen zijn in de loop ter tijden verdwenen. In 1970 werd het instrument door de firma Flentrop

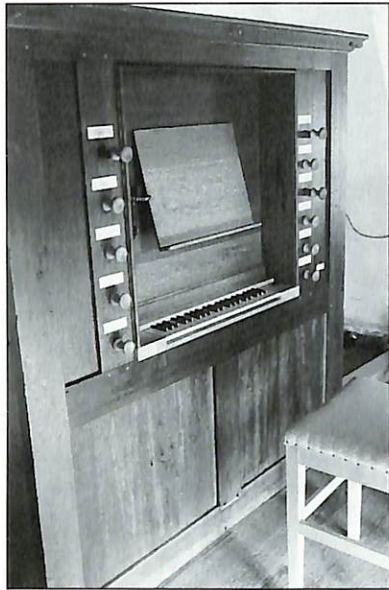

Afb. 8: Het Ancion-orgel (1646) in de voormalige Begijnhofkerk te Sint-Truiden

© Luc De Vos

gedemonteerd en opgeslagen te Zaandam (NL).

Met het oog op een restauratie van het orgel, in opdracht van het provinciebestuur van Limburg, werd Gabriël Loncke, orgeldeskundige te Overmere, als ontwerper aangesteld. De uitvoering van de werken werd

Afb. 9: Klaviatuur van het Ancion-orgel te Sint-Truiden

toevertrouwd aan orgelmaker Pierre Decourcelle uit Mont-Saint-Aubert. Het Vlaams Gewest betoelaagde 60% van de werken.

Het Ancion-instrument is een viervoetsinstrument, gehuisvest in een eenvoudig, eiken orgelmeubel met een volledig vlakke frontvormgeving die bestaat uit een middenveld en twee aanleunende, lagere zijvelden. Het volledig vlak front doet zeer archaïsch aan. Het middenveld heeft een V-vormige labiumlijn. De sprekende, loden frontpijpen werden belegd met tinfolie en vormen de twee onderste octaven van de prestant, volgens het contract "*Monstrance*" genaamd omdat deze pijpen zich tonen ("se montrer") in het front. Het instrument is uitgewerkt als een ballustrade-orgel. De ornamentiek is uiterst sober en bestaat uit blinderingswerk uitgevoerd in vlak, verguld zaagwerk. De klaviatuur is aangebracht aan de rugzijde.

De 19de-eeuwse klaviatuur werd vervangen door een nieuw staartklavier (45 toetsen, CDEFGA-c³) met kort oktaaf waarbij de ondertoetsen belegd zijn met buxus en de boventoetsen met ebbenhout met in het midden een strook ingelegd gebleekt been. Opvallend is dat de hoogte van de bakstukken precies gelijk is met de bovenkant van de ondertoetsen, waardoor bij het eerste speelmoment een zekere desoriëntatie optreedt omdat de handen een preciese klavierafbakening missen. De registerknoppen zijn naar historische voorbeelden gedraaid uit rode perelaar en zijn vergezeld van registeropschriften die in Oost-Indische inkt zijn aangebracht op handgeschepte papierstroken.

De stekermechaniek zorgt voor een rechtstreekse verbinding van de toets naar de windlade die zich op de bodem van het instrument bevindt. Deze tractuur zorgt voor een lichte speelaard.

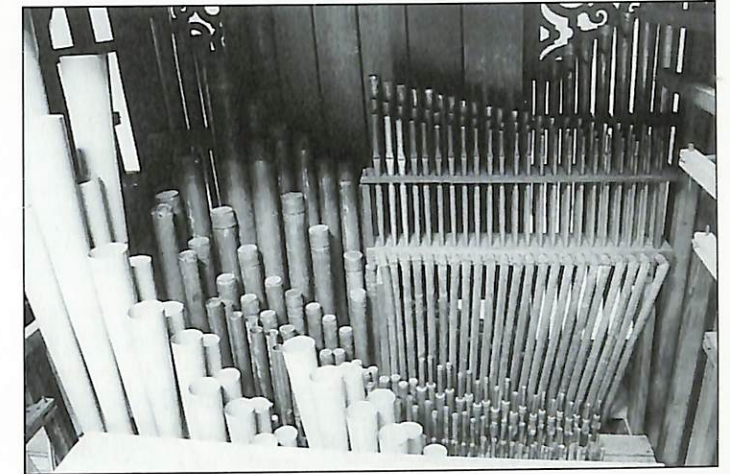
De uit de 19de eeuw daterende magazijnbalg werd vervangen door een nieuwe windvoorziening bestaande uit drie kleine 3 spaanbalgen (120 cm x 60 cm) die zowel via handpompen als een electro-ventilator kunnen worden gevoed. De windkanalen werden gereconstrueerd op basis van bewaard gebleven fragmenten. De tremblant doux werd eveneens herbouwd.

Volgens orgelmaker Pierre Decourcelle zou de windlade sinds de bouw van het instrument in 1644-1646 niet meer geopend zijn en bevond deze zich bijgevolg nog in originele toestand. De chromatische sleeplade bestaat uit 48 cancellen (45 toetsen); de drie supplementaire cancellen voorzien de nachtegaal en de trommel (twee zwevende baspijpen) van de nodige wind. Opvallend en uiterst merkwaardig zijn de kleine cancellen die instaan voor de windvoorziening van 10 registers en die bovendien zowel in de bas als diskant dezelfde afmetingen hebben. De ventielen zijn zeer kort en zeer smal.

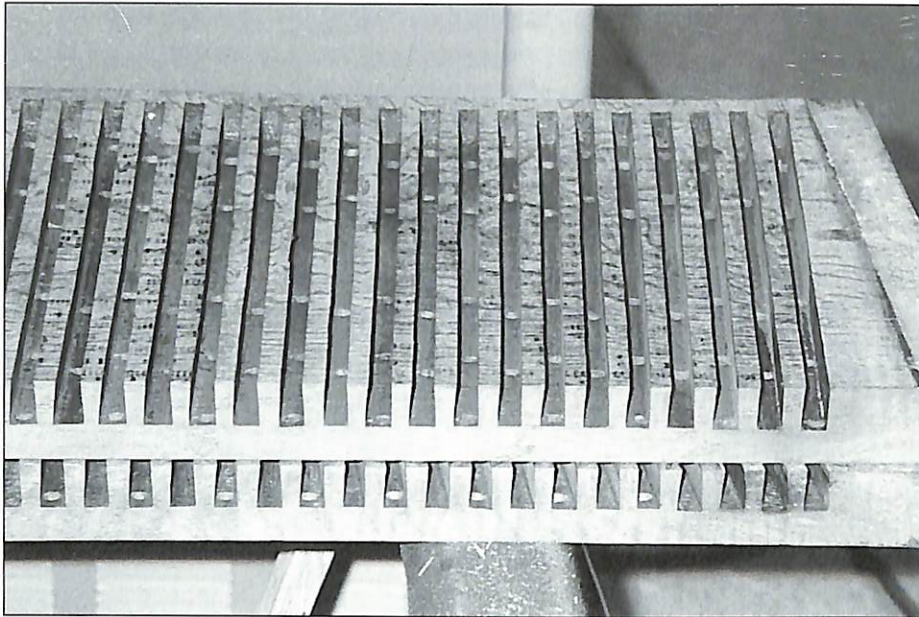
De toonhoogte van het pijpwerk werd in de 19de eeuw met ongeveer een kwart toon verhoogd. Hiervoor werden stemsleuven in de labialen getrokken. Het is vrijwel de enige ingreep die op het oude pijpwerk is gepleegd. Meer nog, vele aanwijzingen over de oorspronkelijke klankgeving waren nog aanwezig, wat voor een 17de-eeuws instrument toch wel erg zeldzaam is.

De onderste 5 pijpen van de *Holpyp* zijn vervaardigd uit eik. Het metalen pijpwerk bevat 99% lood, 0,71% tin en 0,08% antimoon. De kernen zijn dun en hebben een kernfase van ca 80%. Microscopisch onderzoek heeft uitgewezen dat de talrijke, kleine kernprikken origineel zijn omdat de oxidatie van zowel de kern als de kernprikken precies dezelfde is. De opsnede is iets meer dan een kwart van de labiumbreedte voor de prestanten en een derde voor de bourdons en de fluiten. De voetopeningen zijn, behoudens enkele baspijpen, zeer wijd. De voet van de kleinste pijpen is hoger dan het corpus. De winddruk bedraagt 79 mm Wk. Vermits het oude pijpwerk op toon was afgesneden, kon men na het terug dicht solderen van de stemsleuven de originele toonhoogte terug vastleggen: $a = 402,4$ Hz bij 15° C. Na heropstelling van het pijpwerk van de *Monstrance* op de windlade werd vastgesteld dat de originele stemming acht reine tertsen bevatte.

Het instrument bezit een krachtige, gedragen en heldere klankgeving.

Afb. 10: Pijpwerk met rechtsboven de Cornet III op de cornetbank in het Ancion-orgel te Sint-Truiden

Afb. 11: De oorspronkelijke Ancion-windlade met de typisch voor de 17de eeuw waatervormig lopende cancellen

DISPOSITIE

Monstrance	prestant 4'; orgineel op 1 pijp na; CDEFGA-c ¹ in het front
Holpyp	gedekt 8'; orgineel op 2 pijpen na; CDEFG: hout; rest metaal; hoeden conisch en zonder tussenvoeging van papier aangedrukt op het corpus
Cornet	III; orgineel op 4 pijpen na; vanaf d ¹ ; d ¹ = 2 2/3', 2', 1 3/5'; op verhoogde bank; open fluiten, iets breder dan de prestanten
Flûte	4'; orgineel; CDEFGA-e ¹ : gedekt, constructie hoeden als holpyp; vanaf f ¹ als roerfluit
Doublette	prestant 2'; orgineel behalve G-gis en 3 andere pijpen; iets wijder dan de prestant 4'
Mixture	II: C = 2/3' en 1/2'; 28 nieuwe pijpen; Mixtur, Dyton, Cimal en diskant van de doublette hebben hetzelfde mensuurverloop;

samenstelling:

C			2/3'	1/2'
c			1'	2/3'
c ¹		1 1/3'	1'	
c ²	2'	1 1/3'		
gis ²	2 2/3'	2'		

Dyton	terts; C = 2/5'; repetities op C en f ¹ ; slechts 4 orginele pijpen bewaard; samenstelling: C = 1/3'; c = 1/2'; gis = 1'; f ² = 1 1/3'
Cymbale	I: C = 1/3'; repetities op c, gis en f ² ; slechts 2 orginele pijpen bewaard; samenstelling: C = 2/5'; c = 4/5'; f ¹ = 1 3/5'
Cifflet	fluit 1 1/3'; C-c gedekt; rest: open; wijd; 23 orginele pijpen
Claron	gedeeld in bas en diskant; deling cis ¹ /d ¹ ; volledig nieuw; enge mensuur; bas = 4', diskant = 8'; bekens in blik

Tremblant doux

Ventille

Rossignol

Tambour 1 toon (2 houten pijpen, zwevend)

tessituur: C.D.E.F.G.A-c³

toonhoogte: a¹ = ca 402 Hz bij 15° C

winddruk: 79 mm Wk

stemming: middentoon

datum orgelbezoek: 11 maart 1997

LUK BASTIAENS

VOETNOTEN

⁽¹⁾ Het contract is te vinden in: G. LONCKE, *Christian Ancion, facteur d'orgues de Huy, construisit l'orgue du Béguinage de Saint-Trond*, in: *L'Organiste*, XIX, 1987, nr. 1, p. 38-40.

⁽²⁾ Schriftelijke mededeling van Luc De Vos.

Een Thomas-koororgel (1997) in de Onze-Lieve-Vrouwbasiliek te Tongeren

In 1997 plaatste orgelmaker André Thomas in de Onze-Lieve-Vrouwbasiliek te Tongeren een koororgel, dat in afwachting van de voltooiing van de nieuwbouwreconstructie van het Le Picard-orgel uit 1750 (voorzien voorjaar 2002) een volwaardige taak toebedeeld krijgt binnen de liturgie en daarbuiten via orgelbespelingen.

De "Manufacture d'orgues A. Thomas" uit Ster-Francorchamps inspireert zich voor zijn recent nieuw gerealiseerde instrumenten vooral op het orgeloeuvre van de vroeg 18de-eeuwse Gottfried Silbermann uit Saksen. Gekende realisaties in ons land zijn de orgels van Spa, Mürringen en Leffe. Ook voor het nieuw

Gedackt 8'	C-H hout (oregon); rest metaal
Principal 4'	C-b in het front
Rohrflöte 4'	C-cis ² : halfgedekt; vanaf d ² open, conisch
Sesquialtera II	vanaf cis ¹ ; registerknop halfopen: 2 2/3'; volledig open: 2 2/3' + 1 3/5'
Octava 2'	
Quinta 1 1/3'	bas en diskant
Mixtuur III 1'	gereserveerd
Tremblant doux	
tessituur:	manuaal: C-f ³ (54 toetsen) pedaal (aangehangen): C-d ¹ (27 toetsen)
deling bas/diskant:	c ¹ -cis ¹
toonhoogte:	a ¹ = 440 Hz
winddruk:	72 mm Wk
stemming:	Kirnberger III

Tab. 1: Dispositie en technische gegevens van het Thomas-koororgel te Tongeren (1997)

instrument te Tongeren werd de inspiratie gevonden bij Gottfried Silbermann. Naar grootte en dispositie leunt het Tongerse koororgel aan bij de kleinere orgels die de Saksische orgelmaker heeft vervaardigd. Meer bepaald heeft men zich voor het Tongerse koororgel geïnspireerd op het teloorgegangene Silbermannpositief van Conradsdorf (bij Freiberg), een instrument uit 1714 dat in 1898 werd afgebroken om plaats te maken voor een nieuw te bouwen groter instrument. Het oorspronkelijk éénklaviersinstrument bezat 6 of 7 registers en had geen pedaal. Er zijn geen aanwijzingen terug te vinden over de orgelkast en de frontstructuur noch over de opstelling van het orgel in de kerk. Een document uit 1872 van Leberecht Trempte ligt aan de basis van een reconstructiehypothese¹ van de oorspronkelijke dispositie van het Silbermannorgel te Conradsdorf: *Gedackt 8'*, *Prinzipal 4'*, *Spitzflöte 4'*, *Nasat 2 2/3'*, *Oktave 2'*, *Quinte 1 1/3'*, *Mixtur III 1'*. De standaardtessituur was voor Silbermanns meeste orgels: C-D-c³.

Het éénmanueel koorinstrument met aangehangen pedaal in de Onze-Lieve-Vrouwbasiliek te Tongeren is gebouwd in een eiken meubel en staat dwars opgesteld in de voorste zijkapel aan de zuidzijde van het schip. Het geslaagde

eigen ontwerp krijgt met het blinderingswerk, bestaande uit vlak zaagwerk en een geprofileerde gebogen voetlijst, een eigentijds, speels accent. Een vroeg 19de-eeuwse klassiek eiken windlade werd, omwille van het beperkte budget, in het instrument geïntegreerd. De windvoorziening (in oregon) met magazijnbalg is geplaatst in de voet van de orgelkast en zorgt, mede door de vrij lage winddruk, voor een levendige windtoevoer. Het staartklavier met aangehangen tractuur is aan de voorzijde ingewerkt en bevat 54 toetsen (C-f³). De ondertoetsen zijn belegd met gebleekt been en de boventoetsen zijn bekleed met ebbenhout. De registerknoppen staan links van het klavier opgesteld (met uitzondering van de tremblant) en zijn gedraaid uit ebbenhout, met in het midden een ingelegd bolvormig knopje in gebleekt been. Bij het indrukken van de toets is het openen van het ventiel niet voelbaar hetgeen resulteert in een niet optimale speelaar. In de voorste zijwanden ter hoogte van het pijpwerk is ajourwerk aangebracht waardoor de klank niet enkel gebundeld via de voorzijde de hoofdruimte wordt ingestuurd, maar ook deels via de kleine ronde openingen in de zijpanelen. Deze zijdelingse klankontwikkeling wordt evenwel onmiddellijk geabsorbeerd door de dichtbijzijnde wanden van de kapel.

De orgelklank is eerder bescheiden en ingehouden te noemen in deze grote, akoestisch droog klinkende basiliek. Met de klankgeving van dit instrument is geen aansluiting gezocht bij het stevige, draagkrachtige en boventoonrijke klankbeeld van Gottfried Silbermann.

datum orgelbezoek : 30 maart 1998

LUK BASTIAENS

VOETNOTEN

⁽¹⁾ F.-H. GREß, *Die Klanggestalt der Orgeln Gottfried Silbermanns*, Leipzig, 1989, p. 30.

Afb. 12: Het Thomas-koororgel van de O.-L.-V.-Basiliek te Tongeren (1997)

Bouwstenen

PATRICK ROOSE

Rekening van de levering van het Van Peteghem-orgel in de Kapel van Schreiboorn te Gent in 1785

In 1991, n.a.v. het Mozart-jaar verscheen onder redactie van de stedelijke Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie Gent het boek *Een remarquabel ambelissement. Gentse wooncultuur in Mozarts tijd* (uitg. Drukkerij Goff, Gent, 1991). Hierin vindt men o.m. op p. 27-30 volgend artikel: A. RAMBAUT, *Het oeuvre der Van Peteghems: orgelpunt van de Gentse instrumentenbouw*. Eén van de illustraties bij deze tekst is een afbeelding (meer dan 50% verkleind) van het archiefstuk dat wij hieronder weergeven.

Ghent ii Meert i785

Gestelt ende geleverd door orders van den Eerweirdigsten heer Prelaet, der Abdije van St Pieter neffens Ghent, door L.B. van Peteghem et père, (Meesters orgelmaekers, binnen dese stadt Ghent) in de capelle van O:L:Vrauwe ter Schreijboom eenen heelen Nieuwen orgel, met dese volgende Registers; ten eersten sijn sprekende

<i>1 Bourdon acht voet</i>	<i>7 tierce</i>
<i>2 Prestant vier voet</i>	<i>8 fournitue à twee pijpen</i>
<i>3 flûte vier voet</i>	<i>9 trompet Bas acht voet</i>
<i>4 Doublet twee voet</i>	<i>10 trompet superius</i>
<i>5 Cornet à drij pijpen</i>	<i>11 tramblant</i>
<i>6 Nazart</i>	<i>12 Rosignol</i>

Met een secreet van vijftig Renuren ende ijsere pilotten, een clauwier van 50 touchen sijnde tot delaré boven de vierde Csolut. Drij Nieuwe Blaesbalken, Abrégee, wintbuijsen etc, ende dit alles voor eene somme van vijfhondert guldens courant gelt, boven de aude orgel en de Kasse, die ter aude capelle van ditto schreijboom bevonden is geweest.

florins vijfhondert courant. Fiat solutio door den hr. ontfanger Van Schreijbooms Capelle. Gudwalus [?] abt S.P.^{rs}

Ontfaen den jnhout deser T'oirconden 30 april 1785
f 500-0-0 *P Van Peteghem*
L 83.6.8 gr Court *et fils*

Van dit orgel zijn nog steeds het meubel met front, alsook een hoeveelheid pijpwerk bewaard gebleven in de Kapel van Schreiboorn; voor het overige is het instrument heerlijk getransformeerd (opgeblazen tot een electropneumatische tweeklaviert met pedaal, nieuwe windladen, speeltafel enz.).

RC

ROTTERDAMS CONSERVATORIUM

• Docenten Orgel

Aart Bergwerff (Lutherse Kerk Den Haag)
Folkert Grondsma (Hartebrugkerk Leiden)
Ben van Oosten (Grote Kerk Den Haag)
Bas de Vroome (Oude & Nieuwe Kerk Delft)
Bernard Winsemius (Nieuwe Kerk Amsterdam)

• Lesorgels

Grote Kerk Schiedam en Den Haag;
Lutherse Kerk Den Haag; Oude Kerk Delft

• Lesprogramma

Reguliere lessen; workshops; masterclasses;
improvisatielessen; themadagen; practica.

Rotterdams Conservatorium

Pieter de Hoochweg 222, 3024 BJ Rotterdam
tel: 0031 10 476 73 99 / fax: 0031 10 425 32 62

Een interessant orgel wordt
degelijk gemaakt, graag bespeeld
en goed onderhouden.

PIETER VANHAECKE
STEMMEN EN ONDERHOUDEN

G. Benoitlaan 23/1E

1170 Brussel

☎ 02/660.20.30

Een ruime ervaring als bron van
kennis en ambacht om uw orgel
-historisch of modern- degelijk te
onderhouden.

Duidelijke en juiste prijsopgave,
zorgvuldige afwerking.

In memoriam

Gerard Van Durme (° 1904 - + 1998)

Gerard Van Durme, ere-kapelmeeester van de Sint-Baafskathedraal te Gent, werd geboren op 8 december 1904 te Eksaarde en overleed op 16 maart 1998 te Sint-Niklaas. Hij was lid een van de ruim dertig organisten die het geslacht Van Durme telde. Na zijn priesterwijding in 1930, behaalde hij in 1933 het eindexamen aan het Lemmensinstituut. Na leeropdrachten te Sint-Niklaas, w.o. de kosters-organistensschool, werd hij op 1 augustus 1934 kapelmeeester van de *Schola Cantorum* van de St.-Baafskathedraal en lid van de bisschoppelijke orgelcommissie. Van 1943 tot 1981 was hij proost van de diocesane Kusters-en Organistenvereniging en in 1974 werd hij lid van de interdiocesane orgelcommissie.

Zijn artistieke en liturgische opdracht was gedragen door het *Motu Proprio* van Pius X (1903). Hij wist een bijzonder gecultiveerde koorcultuur te bereiken in de vertolking van de gregoriaanse gezangen en de grootse koorcomposities van Van Nuffel, De Jong, Meulemans, Nees, Kromolicki, Van Eeckhaute, Herberigs, Rosseau e.a. Norbert Rosseau droeg zijn Sint-Bavomis op aan Gerard Van Durme.

Als organist demonstreerde hij op het groot kusters-en organistenfeest in 1934 voor 150 organisten het nieuw orgel van Jules Anneessens te Kaprijke. Op 19 december 1935 speelde hij het inhuldigungsconcert van het Klaisorgel in Berkenboom te Sint-Niklaas. Het door J. Reygaert verbouwde Vereecken-orgel (1863) te Meerdonk werd door "E.H. Van Durme, leraar te sint-Niklaas" ingespeeld op 19 februari 1938.

Als lid van de bisschoppelijke orgelcommissie en de bisschoppelijke kustersraad heeft hij mede gestalte gegeven aan de orgelcultuur in Oost-Vlaanderen. Zoals de meeste van zijn tijdgenoten nam hij standpunten in die getuigden van weinig begrip voor historische orgels.

In 1947 heb ik de Gentse *Schola Cantorum* mogen beluisteren onder de bijzonder geïnspireerde leiding van Van Durme, met Gabriël Verschraegen aan het orgel. Nadien heb ik hem vele malen ontmoet en blijf de herinnering koesteren aan een bezielde koordirigent, een wijs man en een groot musicus.

KAMIEL D'HOOGHE

Besprekingen

CD's

Opere integrali per organo del maestro fiammingo Pietro Cornet door JOZEF SLUYS aan het Jacobus Van Eynde-orgel van de St.-Pieterskerk te Oostkamp
Uitgave: Prezioso, Organa Belgica, CD 820.206. 1-2 (2 CD's)

Reeds in 1973 heeft de Brusselse kathedraalorganist Jozef Sluys het volledige orgelwerk van Peeter Cornet (ca 1567-1633) opgenomen en dat op het orgel van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek (Alpha MBM 18-19). Zijn recente realisatie in de reeks *Organa Belgica* heeft het integraal orgeloeuvre van Cornet nog met enkele nummers aangevuld.

Van Cornet kent men alleen orgelmuziek. Die is ons slechts uit drie handschriften overgeleverd (Berlijn ms. 40.326; Berlijn Lynar A 1; Christ Church ms. 89) Onder Cornets liturgische orgelwerken munt vooral het *Salve Regina* uit door zijn grootsheid en zijn uitgewerkte versetten. Zijn profane orgelmuziek omvat drie genres: twee courantes die wel eens de stijl van de Engelse virginalisten evoceren, een toccata met Italiaans karakter en enkele fantasia's, een soort uitgebreide ricercari, enigszins verwant aan de Spaanse Tiento.

Het orgel van Oostkamp waarop de opname gebeurde werd door Jacobus Van Eynde in 1717 voltooid. In 1924 werd het volgens een romantische opvatting omgebouwd doch in 1992-93 door Verschueren Orgelbouw (Ned. Limburg) gerestaureerd naar het voorbeeld van het goed bewaard gebleven Van Eynde-orgel te Stalhille. De knappe hoestekst is van Jean Ferrard.

Zowel esthetisch als technisch-akoestisch is deze dubbele CD een fijne realisatie en een absolute verrijking van ons barokke orgelrepertoire. (B.H.)

Boeken

L. LANNOO EN K. D'HOOGHE. West-Vlaamse orgelklanken. - 136 p., ca 60 afbeeldingen, waaronder 27 in kleur.

Uitgave: Uitgeverij Marc Van de Wiele, Brugge, 1997. - ISBN 90-6966-118-7.
Verkrijgbaar bij Provincie West-Vlaanderen, Dienst Cultuur (Muziek), Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, B-2800 St.-Andries, tel. 050/40.34.04 en fax. 050/40.31.05 (contactpersoon: J. Lingier).

In 1997 was het precies 200 jaar geleden dat te Brugge de beroemde orgelmaker Dominicus Berger overleed. In West-Vlaanderen wilde men dit niet ongemerkt laten voorbijgaan, te meer daar het ook precies 250 geleden was dat diezelfde Dominus Berger geboren werd. Reden genoeg dus om te herdenken. De herdenking kreeg vorm in een heuse Berger-tentoonstelling (tijdens de zomermaanden 1997 in het Seminarie te Brugge) en in een gedenkboek van de hand van Luc Lannoo en Kamiel D'Hooghe, uitgegeven in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen door

Uitgeverij Marc Van de Wiele. Zoals de titel echter reeds laat vermoeden - *West-Vlaamse Orgelklanken* - is het opzet van het boek veel ruimer opgevat dan enkel een spotlight te willen plaatsen op de Bergers: in deze zeer luxueus en prachtig geïllustreerde band komt zowat de hele orgelgeschiedenis op het West-Vlaamse grondgebied aan de orde, vanaf pakweg het begin van de 17de eeuw tot vandaag.

Hoewel de kwaliteiten van de instrumenten van het Brugse orgelbouwersgeslacht Berger niet onbekend zijn, leek het ons toch geen overbodige luxe dat deze bouwers eens wat explicieter in de kijker werden geplaatst. Hoewel hun productie in vergelijking met dat van hun tijdgenoten Van

Peteghem klein mag genoemd worden, was hun impact op de orgelbouw in het 18de-eeuwse Bisdom Brugge uitermate groot. Vooral Andries-Jacob (1712-1774) en Dominicus (1747-1797) hebben met hun kwalitatief hoogstaande instrumenten de eigen Vlaamse orgelbouw in het toenmalige Bisdom Brugge een eigen gelaat weten te geven. Andries-Jacob, zoon van Jacob II (Brugge, 1687-?, ca 1730 en eerste orgelbouwer uit het geslacht) werkte waarschijnlijk samen met zijn broers Jacob III (1717-1780) en Karel (1725-1795). Hij bouwde een 18-tal instrumenten tussen 1737 en 1773. Zijn zoon Dominicus leverde op zijn beurt nog eens 10 instrumenten, waaronder het indrukwekkende instrument uit 1791 van de Abdij O.-L.-Vrouw Ter Duinen te Brugge (thans Bisschoppelijk Seminarie). Spijtig genoeg bleef van de ganse Berger-productie uitermate weinig bewaard. Dat wat van het oeuvre overblijft geeft ons een beeld dat niet al te zeer verschilt van dat in de rest van Vlaanderen: een getuigenis van een volslagen gebrek aan liefde en respect voor het historisch orgelpatrimonium, tot zelfs in zeer recente tijden. Afbraak en transformaties, die in de meeste gevallen

op een totale vermindering van het instrument uitdraaiden, zijn het lot geworden van menig Berger-orgel.

Dit is trouwens de belangrijkste boodschap die we uit Luc Lannoo's bijdrage *West-Vlaanderen, een boeiend orgellandschap* kunnen halen. Op een 52-tal bladzijden geeft hij een overzicht van de orgelbouw vanaf het begin van de 17de eeuw tot vandaag.

De lezer krijgt hier onvermijdelijk - maar terecht - de indruk dat in West-Vlaanderen de orgelbouw een eigen traditie heeft ontwikkeld doorheen de voorbije eeuwen. Hoewel de lezer zich mag afvragen waarin het specifieke van een dergelijke West-Vlaamse traditie moet bestaan, wordt dit nergens verduidelijkt. Een allegaartje van territoriale omschrijvingen zoals "ons gebied", "onze streken", "Vlaanderen", "Graafschap Vlaanderen", "onze contreien", "West-Vlaanderen", "Zuidelijke Nederlanden", "onze gewesten", "Waals-Vlaanderen", "Kust-Vlaams" en "westelijk Vlaanderen" maken het herkennen van de eigenheid of eigenheden van de orgeltradities op West-Vlaams territorium zeker niet gemakkelijker. Bovendien wordt het wetenschappelijk belang van deze bijdrage sterk overschaduwed door een behoorlijke dosis opportunisme inzake wetenschappelijke methode. Een historisch-organologische bijdrage schrijven op basis van enquête-formulieren (van uitermate heterogene oorsprong) is een opgave die naar ons gevoel niemand tot een goed einde kan brengen. Onvermijdelijk gevolg is dan ook dat zich onnoemelijk veel historische onnauwkeurigheden in dit werkstuk hebben genesteld. Een gebrek aan systematiek in het presenteren van orgeldisposities (wat is orgineel, wat komt op rekening van transformaties en

wat is er vandaag?) komt een comparatieve lezing van deze bijdrage zeker niet ten goede.

Een heel andere indruk laat ons de bijdrage na *De familie Berger. Hoogtepunt van de orgelbouw tijdens de 18de eeuw in het voormalige Bisdom Brugge*, eveneens van de hand van Luc Lannoo. Op een 30-tal bladzijden wordt voor het eerst de biografie van dit belangrijke orgelmakersgeslacht grondig uitgespit. Op een treffende manier worden de verschillende leden van de familie in de context van het 18de-eeuwse Brugge geplaatst. Het accent ligt op het biografische, gekoppeld aan een rijkelijk geïllustreerd overzicht van het oeuvre van de Bergers. Ongetwijfeld zal deze bijdrage de aanzet worden tot een verdere studie van de stijlontwikkeling van de Berger-orgels.

In de laatste 22 bladzijden schrijft Kamiel D'Hooghe *Over organisten en (orgel)componisten tijdens de 19de en 20ste eeuw in West-Vlaanderen*. Deze bijdrage is alleen al uiterst waardevol omwille van haar encyclopedisch karakter. Op een overzichtelijke wijze krijgen we een gedetailleerd overzicht van de mensen die in West-Vlaanderen orgelcultuur gestalte gaven gedurende de laatste 150 jaar. Ruime aandacht wordt besteed aan de *Kostersschool* te Torhout en aan de leraren A. Mervillie, R. Ghesquière en J. Ghesquière. Vervolgens worden per muziekcentrum (Brugge, Kortrijk, Oostende, Roeselare, Ieper, Knokke en Veurne) organisten, (orgel)componisten en ook organologen vermeld, die in West-Vlaanderen geboren werden en/of er gewerkt hebben. Samen met de bijdrage over Berger-familie vormt dit overzicht ongetwijfeld de substantiële kern van de *West-Vlaamse orgelklanken*.

Tot slot is deze band voorzien van degelijke indices op namen en plaatsnamen, wat zeker in een dergelijk werk steeds een welkom hulpmiddel is. De niet-beredeneerde bibliografie omvat 2 bladzijden en valt wat pover uit, te meer daar de bronvermelding over het algemeen niet de sterkste kant is van deze uitgave.

Daartegenover staat dan weer de zeer verzorgde, rijk geïllustreerde uitgave en druk, waarvoor de initiatiefnemers en auteurs in elk geval alle lof verdienen. We durven in elk geval hopen dat dit voorbeeld uit West-Vlaanderen inspirerend zal werken, om de vele Vlaamse orgelbouwersdynastieën de aandacht te geven die ze verdienen. (W.M.)

Partituren

GERHARD. D. WAGNER. *Repetitorium für das Orgelpedalspiel*

Uitgave: Harmonia, H.U. 4051, 21,95 fl.

Deze partituur bevat transcripties van werken voor solo-instrument van J.S. Bach bewerkt voor het pedaal. Deze bewerkingen van Gerhard Wagner van deze solowerken hebben vooral een "sportieve" bedoeling. Een uitgebreid pedaalklavier samen met moderne pedaaltechnieken zijn noodzakelijk om deze transcripties uit te voeren. (L.B.)

KLAAS BOLT. *Variaties over "Ontwaak, gij die slaapt"*

Uitgave: Annie Bank b.v., nr. 11.900.059, 24,95 fl.

Op 8 april 1982 improviseerde Klaas Bolt (1927-1990) op het orgel van de Nederlands Hervormde kerk in Zandvoort op geciteerde melodie. Dick Koomans, oud leerling van Klaas Bolt, heeft deze improvisaties op papier gezet. Bolt maakte bij vele improvisaties ter voorbereiding enkele notities. Deze aantekeningen zijn na zijn dood per testament nagelaten aan Harald Vogel. (L.B.)

(Aan deze rubriek werkten mee Berhard Huys, Wenceslaus Mertens en Luk Bastiaens)

1722. De Leuvense orgelmaker Jan Bauwens bouwt in eigen stad een orgel voor de augustinessen. Een eeuw later maakt Lambert Van Peteghem een nieuw instrument in de oude kast, en schrijft met een rood potlood zijn naam in de windlade — *fecit Gand 14 mars 1828*.

Het was een spannend moment toen bij de restauratie in 1995 de kast naar voor geschoven werd. Dit moet een balustrade-orgel geweest zijn: de onderkast staat 180° gedraaid. Bovendien gaf, voor het eerst sinds 170 jaar, die geheimzinnige holle ruimte achter het orgel haar geheimen prijs. Naast wat geraamtes (van vogels weliswaar) en een zangbundel van de *Wehrmacht*, vonden we de oude veer van de *tremblant doux*, die nu weer haar oude ritme gevonden heeft.

De restauratie van het Van Peteghemorgel van de kapel van het Augustinessenklooster van Leuven (nu in gebruik als Cultureel Centrum) werd voltooid in 1996.

PELS D'HONDT
ORGELBOUWERS SINDS 1892

Mededelingen

Schyvenorgel in St.-Petrus- en St.-Pauluskerk te Oostende wordt gerenoveerd

Van het Schyvenorgel (1907), geëlektrificeerd door Loncke (1954) wordt het pijpwerk behouden. Nieuw worden de behuizing, het front, de windvoorziening, de tractuur en de constructie van traditionele combinatietreden (mededeling: Peter Ledaine, organist). Project: Koos van de Linde, Orgelbouw Flentrop, opdrachtgever: stadsbestuur Oostende.

Laatste exemplaren "Flor Peeters 1903-1986" aan gunstige voorwaarden

Dit boek is geschreven door Guido Peeters en Raymond Schroyens en gepubliceerd in 1991. De laatste exemplaren zijn beschikbaar aan 1000 BEF + port.

Inlichtingen: Ars organi, Stuivenbergvaart 72 bus 5, 2800 Mechelen, tel. 015/42.34.17.

"Divertimento en paraphrase" van Jos Lerinckx (1920) aangeboden

P.J. Fijan Publications Mannagras 18, 3068 PK Rotterdam verzorgde de uitgave van *Divertimento en paraphrase* (naar Louis Vierne) voor orgel en meldt: "De uitgave is niet met commerciële bedoelingen opgezet. Derhalve kunnen organisten - mits zij werkelijk iets met deze muziek willen doen - een exemplaar bij mij kosteloos opvragen d.m.v. een briefkaartje."

Gerard Pels, hoofdredacteur ISO Journal, opgevolgd door François Uys

ISO staat voor *International Society of Organbuilders*. *ISO Journal* is geïnspireerd op de *ISO Information* en werd vanaf de oprichting (1957) gedurende vele jaren uitgegeven door Richard Rensch. *ISO Journal* is ook de erfgenaam van *ISONews* en *Yearbook* waarvan Gerard Pels zeven jaar de hoofdredacteur was. De nieuwe hoofdredacteur is François Uys.

Inlichtingen: ISO Publications, 148 rue Henri Maus, B-4000 Liège.

Brussels positief naar Parijs en Washington

Johan Deblieck, jong Brussels orgelmaker, leverde onlangs een nieuw positief met houten pijpen, klinkend op 8', 4' en 2', aan het *Conservatoire national supérieur de musique de Paris*. Het klavier is transposeerbaar gemaakt op 392, 415, 430, 440 of 460 Hz. en diverse stemmingen zijn mogelijk. Vanuit Washington werd eenzelfde positief besteld.

Vlaams orgel in Braziliaanse universiteit

Herman Coppens, sedert vele jaren in Salvador de Bahia, heeft in 1993-'95 een orgel gebouwd (702 pijpen) dat op 10 december 1997 in aanwezigheid van de rector ingespeeld werd in het auditorium v.d. *Universidade do Estado da Bahia*.

Orgelexcursie Veurne-Diksmuide-Oostvleteren-Ieper, 5 juli 1998

Om 11.15 u verzorgt Wouter Vankeirsbilck het openingsconcert in de Walburgakerk te Veurne. Jan Vermeire en Ludo Geloën creëren om 14 u in de Niklaaskerk te Diksmuide de *Dicasmutha* van Jan Geloën. Aansluitend concerteert Barbara Vandriessche te Oostvleteren. Tenslotte spelen J. Vermeire en L. Geloën vierhandig in de St.-Pieterskerk te Ieper.

Inlichtingen: Ludo Geloën: Capucijnenstraat 97, Ieper, tel. 057/20.31.24.

Orgelexcursie Belgische kuststreek, 5 juli 1998

De Roeselaarse orgelkring A. Willaert is organisator. Eric Hallein bespeelt diverse orgels.
Inlichtingen: Wouter Boudrez, Prinsessestraat 78, 8870 Emelgem-Izegem, tel. 051/30.76.35.

Euregionale orgelexcursie, Land van Herve, Luik, Maastricht 7 juli 1998

Van Renaissance tot Romantisme, een verkenningstocht langs de gerenoveerde orgels.
Inlichtingen: Festival van Vlaanderen, Vlasmarkt 4, 3700 Tongeren, tel. 012/23.57.19.

Orgelstage Abdij Floreffe 1-10 augustus 1998

Anne Froidebise leidt.
Inlichtingen: Duel Productions, av. Hollevoet 3, 1080 Brussel, tel. 02/425.00.22.

Antwerpse Orgelwandeling 14 augustus 1998

Jan Van Mol leidt. Samenkomst: Sint-Pauluskerk, ingang Veemarkt
Inlichtingen: Calcant, VZW, Ten Otter 27, B-2980 Zoersel, tel. en fax: 03/384.24.49.

Arnold Clerinx tentoonstelling Sint-Truiden, 22 augustus-31 oktober 1998

De St.-Trudofeesten wijden een tentoonstellingsluik aan het werk van de 19de-eeuwse orgelbouwer Arnold Clerinx. Realisatie en bijdrage: Michel Lemmens.
Inlichtingen: Toerisme: Stadhuis Grote Markt, 38.. Sint-Truiden, tel. 011/70.18.18.

9de Vlaamse Dag van het orgel, 27 september 1998

Vijftig Vlaamse professionele organisten bespelen historische en nieuwe orgels in stads- en dorpskerken van de vijf Vlaamse provincies en geven toelichtingen over de geschiedenis, de bouw en de mogelijkheden van het orgel.
Inlichtingen: Gulden Vlieslaan 39 A, 8000 Brugge, tel. 050/33.33.65.

Orgelbusreis: Visé, Luik, Raeren, Aken 17 oktober 1998

Vertrek: 7 u parking Conservatorium Antwerpen.
Inlichtingen: Calcant, VZW, Ten Otter 27, B-2980 Zoersel, tel. en fax: 03/384.24.49.

Concertenreeks "l'Europe et l'Orgue" Maastricht juli en augustus 1998

Twaalf orgelconcerten in de O.-L.-Vrouwe-basiliek of de St.-Servaas-basiliek.
Solisten zijn: Jean-Claude Zehnder, Daniel Chorzempa, Marie-Claire Alain, Lorenzo Ghielmi, Jos van Immerseel, Jean Wolfs e.a.
Concerten: iedere zondag om 15 uur en iedere dinsdag om 20 uur
Inlichtingen: Pro Organo Maastricht, Jekerschans 75, 6212 GH Maastricht.

Internationaal Orgelfestival Haarlem 4-31 juli 1998

Een Zweedse, een Engelse, drie Duitse en vijf Nederlandse kandidaten zijn weerhouden.
1ste voorronde: 7 juli om 16 en 20.15 u., 2de voorronde: 8 juli om 17 en 20.15 u., finale: 9 juli om 20.15 u., juryconcert: 10 juli om 19.30 u
De *Internationale Zomeracademie*-kalender biedt een ruim aanbod van concerten.
Inlichtingen: Haarlem, Sector ESRC-Afdeling Culturele Zaken, tel. 023/511.57.33.

Orgelfestival Limburg (NL) 18 juli-9 augustus 1998

Hans-Georg Reynertz en Frans Jaspers geven op 18 juli lezingen over de gebroeders Müller uit

Reifferscheid (Eifel). Dertig concerten, drie Euregionale orgelbustochten en een orgelwandeling - zeven orgels in Maastricht - (22 juli) zijn gepland.
Inlichtingen: S.O.L., Hoolstraat 1, NL-6129 CK Urmond II.

Internationaal orgelcompositieconcours "Prijs Jan Vermulst"

Kandidaten, geboren tussen 1 januari 1950 en 31 december 1969 kunnen inschrijven. De compositievorm is vrij. Het werk mag niet uitgevoerd, bekroond of uitgegeven zijn.
Inlichtingen: Aarle-Rixtelseweg 54, NL-5707 GM Helmond, tel. +31 (0)492/52.76.95.

Peter Westerbrink is nieuwe producer orgelprogramma's bij NCRV

Inlichtingen: NCRV, tel. 035/671.92.22, fax. 671.96.26 en email klassiek.ncrv@ncrv.

Zwitsers orgeltijdschrift "La tribune de l'orgue" 50 jaar

Guy Bovet, hoofdredacteur en zijn medewerkers vieren de 50ste verjaardag hun tijdschrift, dat vier maal per jaar verschijnt. Belangrijke artikelen over de Zwitserse orgelcultuur, César Franck en de Spaanse en Mexicaanse orgelkunst reiken de hand aan humoristische opmerkingen in "*Les voyages de M. Philéas Fogg*". Gefest wordt er op 26 september 1998 rond de basiliek van Valère te Sion.
Abonnementen: Dominique Morisod, Route de Collombey le Grand 20, CH-1868 Collombey.

Orgels in de Midden-Pyreneën, 13-17 juli 1998

De FFAO organiseert haar 15de congres van 13 tot 17 juli 1998 te Toulouse en omgeving. Het grandioze Cavaillé-Collorgel van Saint-Sernin, de vele Pugetorgels en andere historische en moderne instrumenten van de orgelstad Toulouse en omgeving zullen bespeeld worden.

De herinnering aan Xavier Darasse zal levendig blijven, mede dank zij de medewerking van zijn vrienden en opvolgers als Jan Willem Jansen, Michel Bouvard e.a. Naast een uitgelezen reeks Franse organisten conceteren ook Joris Verdin en Xavier Deprez.
Inlichtingen: FFAO, 35 quai Gailleton, F-69002 Lyon, tel. 04/78.92.82.83.

Interpretatiecusus Romainmôtier, 27 juli-6 augustus 1998

Marie-Claire Alain, Luigi Ferdinando Tagliavini en Guy Bovet behandelen composities van Alain, Bach en Brahms en werken van de Italiaanse en Franse school.
Inlichtingen: Marisa Aubert, Place du Prieur, CH-1323 Romainmôtier.

Internationale Orgeltagung GdO, Trier 2-8 augustus 1998

Een internationale orgelweek, georganiseerd door het *Gesellschaft der Orgelfreunde*.
Inlichtingen: Christoph Grohmann, Schnatweg 9, D-33378 Rheda- Wiedenbrück.

Bachcursus Michael Radulescu, Porrentruy 6-15 augustus 1998

Inlichtingen: Fondation Pro Musica, Case postale 290, CH-2900 Porrentruy.

ISO Congres in Parijs, 16-22 augustus 1998

Twee vermaarde orgelbouwers - Clicquot en Cavaillé-Coll - worden bestudeerd.
Inlichtingen: ISO Secretary Kurt Lueders, 2, rue de la Ville neuve, F-75002 Paris.

Internationale orgelacademie, Rouen 23-29 augustus 1998

Het buitengewoon orgelerfgoed van de regio in de 19de en het begin v.d. 20ste eeuw wordt bestudeerd

o.l.v. Georges Lartigau, Kurt Lueders, Ton van Eck en Joris Verdin. Alexandre Guilmant wordt bestudeerd als organist, improvisator en componist.

Inlichtingen: Le Puy Musical, 1, rue Eugène Dutuit, F-76000 Rouen.

Concours, Leiden 31 augustus-5 september 1998

Orgelstudenten van het hoger onderwijs in Nederland & Vlaanderen kunnen deelnemen. Er zijn drie concoursorgels voor de verschillende stijlperiodes.

Jury: Folkert Grondsma, Jan Welmers en Stanislas Deriemaeker.

Inlichtingen: Buitentocht 48, NL-2353 VL Leiderdorp, tel. 071/582.01.97.

Internationale improvisatiecursus, Ingolstadt 6-12 september 1998

Docenten: Daniel Roth en Peter Planyavsky.

Inlichtingen: Internationaler Improvisationskurs, Unterer Graben 2, D-85049 Ingolstadt.

Paul Hofhaimerprijs, Innsbruck 11-17 september 1998

Concours met werk van Hofhaimer, Sweelinck, Scheidt, Frescobaldi, Froberger, Kerll, Bruhns en Bach. Een modern instrument, het Italiaans orgel (1570/90) in de *Silberner Kapelle der Innsbrucker Hofburg* en het "Ebert-orgel" (1555-1561) in de hofkerk zijn beschikbaar.

Juryleden: Gustav Leonhardt, Luigi Ferdinando Tagliavini, Jean-Claude Zehnder, Michael Radulescu en Herbert Tachesi.

Inlichtingen: Städtisches Konzertbüro, Stiftgasse 16, A-6020 Innsbruck.

Internationaal orgelconcours, Nijmegen 16-19 september 1998

Op het Ludwig König-orgel (1776) in de St.-Stevenskerk dienen verplichte werken van Muffat, Böhm, Bach, Brahms, Alain, Heiller, Messiaen en keuzestukken van Bach, Mozart, Franck, Liszt, Reger, Reubke, Dupré gespeeld.

Jury: Piet Kee, Michel Bouvard en Ludger Lohmann.

Inlichtingen: Dr. H. den Hertog, Vossenlaan 199, N-6531 SJ Nijmegen.

Zwitsers orgelconcours, Haut Valais 6-15 oktober 1998

Orgels: Kollegiumskirche Brig (1994), Füglistler III/P/40, Reckingen, (1746) I/P/15. Werk van Scheidt, Roberday, Böhm, Franck, Gigout, Vierne en Duruflé.

Inlichtingen: Mme Marisa Aubert, CH-1323 Romainmôtier.

Internationale Orgel- en Clavecimbelweek, Groningen 11-16 oktober 1998

Wisselwerking orgelcultuur en orkestcultuur ten tijde van Arp Schnitger wordt behandeld door Stef Tuinstra, Peter Westerbrink en Glen Wilson in Groningen en Norden. Luistercursussen over de *Stylus Phantasticus* worden gegeven door Stef Tuinstra.

De *Groninger Orgelagenda 1998* geeft een overvloed aan informatie over orgelactiviteiten.

Inlichtingen: Stichting Groningen Orgeland, Mevr. I. Plant, Mast 11, NL-9733 AE Groningen.

Agenda

Radio 3, elke zondagmorgen om 11 u: Orgelmagazine

JUNI

ma	01	17.00 u	Stavele, St.-Jan Onthoofdingskerk, Jan Vermeire
ma	01	21.00 u	Lommel, Sint-Pietersbandenkerk, Peter Van Dijk,
do	04	20.00 u	Sint-Niklaas, St.-Jozefkerk Tereken, Wim van den Berge
vr	05	20.00 u	Gent, O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk, Kees van Houten (NL)
vr	05	20.30 u	Ieper, St.-Pieterskerk, Edward De Geest
vr	05	20.30 u	Mechelen, O.-l.-Vrouw-over de Dijle, Lieve Van de Rostijne
za	06	20.00 u	Gent, St.-Baafskathedraal, Kamiel D'Hooghe
zo	07	17.00 u	Haringe, St.-Martinuskerk, Jan Vermeire en Patrick Van Goethem, zang
zo	07	17.00 u	Destelbergen, O.-L.-V-Ter Sneeuwkerk, Urbain de Wilde
ma	08	21.00 u	Waterschei, Christus Koningkerk, Chris Dubois
vr	12	20.30 u	Denderleeuw, Sint-Amanduskerk, Ekkehard Schneck (D)
za	13	20.00 u	Gent, St.-Baafskathedraal, Peter Pieters
zo	14	18.00 u	Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Jan Van Mol & C De Meulder, sopraan
zo	14	18.00 u	Watervliet, O.-L.-Vrouwkerk, Erwin Van Bogaert
vr	19	20.30 u	Denderleeuw, St.-Amanduskerk, Peter Thomas & Kammerkoor I. D. Coutigny
za	20	20.00 u	Gent, St.-Baafskathedraal, Edward De Geest
za	20	20.00 u	Tongeren, O.-L.-V.-Basiliek, Luc Ponet, creatie concerto v. J. Lambrechts
ma	22	21.00 u	Eisden-Maasmechelen, Sint-Barbarakerk, Thierry Smets
vr	26	20.30 u	Denderleeuw, Sint-Amanduskerk, Jozef Sluys
za	27	20.30 u	Brugge, Sint-Salvatorskathedraal, Ignace Michiels & Capella Brugensis
ma	29	21.00 u	Kortenbos, Basiliek, Paul De Mayer & J.V.D. Bossche, gitaar

JULI

do	02	20.00 u	Gent, Sint-Baafskathedraal, François Houtart
vr	03	20.00 u	Haringe, St.-Martinuskerk, Frank Agsteribbe
vr	03	20.30 u	Antwerpen, O.-L.-Vrouw-kathedraal, Wim van Beek (N)
za	04	16.30 u	Brugge, St.-Gilliskerk, Eric Hallein
za	04	16.30 u	Mechelen, O.-l.-Vrouw-over de Dijle, Wannes Vanderhoeven
zo	05	11.15 u	Veurne, St.-Walburgakerk, start "Orgeltrip", (zie mededelingen)
ma	06	21.00 u	Sint-Truiden, O.-L.-V.-Hemelvaartkerk, Wim Winters & L. Berger, hoorn
do	09	20.00 u	Gent, Sint-Baafskathedraal, Eberhard Lauer (D)
vr	10	20.30 u	Antwerpen, O.-L.-Vrouw-kathedraal, Jon Laukvik (D)
za	11	16.30 u	Brugge, St.-Gilliskerk, Chris Dubois
za	11	16.30 u	Mechelen, O.-L.-Vrouw-over de Dijle, Herman Grootjans
za	11	20.15 u	Mol, Sint-Pieter en Pauwelkerk, Brian Swager, (USA)
do	16	20.00 u	Gent, Sint-Baafskathedraal, Jean-Pierre Lecaudey (F)
do	16	20.30 u	Veurne, St.-Walburgakerk, Wim Winters
vr	17	20.00 u	Haringe, St.-Martinuskerk, Peter Van Dijk

- vr 17 20.30 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Malcolm Proud (GB)
 za 18 16.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Ludo Geloën
 za 18 16.30 u Mechelen, O.-l.-Vrouw-over de Dijle, Joris Lejeune
 zo 19 15.30 u Gent, O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk, orgelvoordracht, Leon Bierens
 di 21 22.00 u Gent, O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk, improvisatieconcert
 wo 22 20.00 u Tongeren, O.-L.-V.-Basiliek, Luc Ponet en Roel Dieltiens, cello
 do 23 12.15 u Gent, Sint-Baafskathedraal, Frank Heye
 do 23 20.30 u Knokke, Heilig-Hartkerk, Edward De Geest & Anne-Marie Dur, zang
 do 23 20.30 u Veurne, St.-Walburgakerk, Jean-Pierre Leguay (F)
 vr 24 20.30 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Marie-Claire Alain (F)
 za 25 16.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Sébastien Van Steenberge
 wo 29 20.00 u Tongeren, O.-l.-V.-Basiliek, Jean Ferrard & Frédéric De Roos, blokfluit
 do 30 20.00 u Gent, Sint-Baafskathedraal, Bram Beekman (NL)
 vr 31 20.00 u Haringe, St.-Martinuskerk, Jos Van Immerseel
 vr 31 20.30 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Stanislas Deriemaeker

AUGUSTUS

- za 01 20.15 u Postel, Abdijkerk, Erik Kuré (DK)
 wo 05 20.00 u Tongeren, O.-L.-V.-Basiliek, Peter Ledaine & Orlandus ensemble
 do 06 20.00 u Gent, Sint-Baafskathedraal, Ennio Cominetti (I)
 do 06 20.30 u Veurne, St.-Walburgakerk, Natasja Malina (RS)
 vr 07 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Pacale van Coppenolle
 za 08 16.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Maximilienne Ghysaert
 wo 12 20.00 u Tongeren, O.-L.-V.-Basiliek, Joao Vaz & Ana Ferraz, sopraan
 do 13 20.00 u Gent, Sint-Baafskathedraal, Per Ryden (SW)
 do 13 20.30 u Brugge, Sint-Salvatorskathedraal, Juan Paradell Solé (ESP)
 do 13 20.30 u Veurne, St.-Walburgakerk, Kamiel D'Hooghe
 vr 14 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Marc Van Driessen
 vr 14 20.30 u Brugge, Sint-Salvatorskathedraal, Gabriel Dessauer (D) & Choris Cathedralis
 za 15 16.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Léon Kerremans
 za 15 18.00 u Haringe, St.-Martinuskerk, Kristiaan Van Ingelgem, m.m.v. Iepers Kamerkoor o.l.v. Dirk Coutigny
 za 15 20.30 u Brugge, Sint-Salvatorskathedraal, Ignace Michiels m.m.v. B. Coppé, trompet
 do 20 20.00 u Gent, Sint-Baafskathedraal, Gerard Gillen (IR)
 vr 21 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Bas de Vroome (NL)
 vr 21 20.30 u Ieper, Sint-Pieterskerk, Erwin Van Bogaert
 za 22 16.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Dirk Blockeel en Inge Zutterman, zang
 za 22 20.15 u Mol, Sint-Pieter en Pauwelkerk, Jos Bielen
 zo 23 18.00 u Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Dorthy De Rooij (NL)
 do 27 20.00 u Gent, Sint-Baafskathedraal, Edward De Geest
 vr 28 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Luk De Deckers
 vr 28 20.00 u Haringe, St.-Martinuskerk, Dorthy de Rooij (NL)
 za 29 16.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Sophie Trépanier
 za 29 20.15 u Balen, Sint-Andrieskerk, Lode Van Den Eynde (blokfluit & orgel)
 zo 30 18.00 u Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Wolfram Syré (D)

SEPTEMBER

- ma 01 20.00 u Brussel, Kathedraal, Luc Ponet
 vr 04 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Peter Thomas
 zo 06 18.00 u Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Kamiel D'Hooghe
 zo 06 20.00 u Gent, St.-Annakerk, Kristiaan Seynhave
 do 10 20.30 u Lier, Sint-Gummaruskerk, Machteld Dewilde
 vr 11 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Una Russell (IR)
 vr 11 20.30 u Brugge, St.-Gilliskerk, Bruno Vesina (CAN)
 vr 11 20.30 u Ieper, St.-Maarten - St.-Niklaaskathedraal, G. Lucca (I)
 vr 11 20.30 u Melsele, Onze-Lieve-Vrouwekerk, Una Russell, (IR)
 za 12 20.15 u Balen, Sint-Andrieskerk, An Page (GB)
 zo 13 18.00 u Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Pierre Bardou (F)
 zo 13 19.00 u Veurne, Sint-Walburgakerk, Giuseppe Lucca (I)
 zo 13 20.00 u Gent, Kapel Capucinessen (Keizersvest 5), Kamiel D'Hooghe
 do 17 20.30 u Lier, Sint-Gummaruskerk, Anne Page (GB)
 vr 18 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Robert Kohnen
 vr 18 20.00 u Wimmertingen, St.-Niklaaskerk, Kamiel D'Hooghe en Dirk Snellings
 za 19 20.15 u Mol, St.-Pieter en Pauwelkerk, Carl Van Eyndhoven en L. Mariën, accordeon
 zo 20 18.00 u Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Mario Duella (I)
 zo 20 19.00 u Veurne, Sint-Walburgakerk, Chris Dubois & Karel Ingelaere, viool
 zo 20 20.00 u Gent, St.- Martinuskerk (Ekkergem) Anne Froidebise
 do 24 20.30 u Lier, Sint-Gummaruskerk, Jan Van mol & Guy Godts, trompet
 vr 25 12.45 u Antwerpen, O.-L.-Vrouwe-kathedraal, Hayko Siemens (D)
 vr 25 20.30 u Ieper, St.-Maarten - St.-Niklaaskathedraal, L. De Deckers
 vr 25 20.30 u Melsele, Onze-Lieve-Vrouwekerk, Hayko Siemens (D)
 za 26 20.00 u Verrebroek, Sint-Laurentiuskerk, Kamiel D'Hooghe, inspelning
 za 26 20.15 u Langdorp, Sint-Pieterskerk, Luk Bastiaens
 zo 27 11.00 u Roeselare, O.-l.-V.-Basiliek, Orgeltrip n. Mal, St.-Jan, Kluis van Hern
 zo 27 13.30 u Tongeren, O.-l.-V.-Basiliek, Orgeltrip n. Mal, St.-Jan, Kluis van Hern
 zo 27 18.00 u Antwerpen, Sint-Pauluskerk, Jan Van Mol & C. De Meulder, sopraan
 zo 27 19.00 u Veurne, Sint-Walburgakerk, Jan Vermeire, & Iepers Kamerkoor
 zo 27 20.00 u Gent St.-Pauluskerk, Jean Boyer (FR)

Orgeltijdschriften

Ars Organi - XLVI, 1998, nr. 1/maart: F. W. RIEDEL, *Die Mosel-Eifel-Hunsrück-Region als Orgellandschaft*; W. REHN, *Die Restaurierung der Eberhard Friedrich Walcker-Orgel von 1844 in Schramberg*; F. WILKE, *Bemerkungen über den Orgelbau, namentlich über orgel-Bälge*; R. Scherer-Hall, *Die neue Sonnenorgel zu Görlitz*.

Connaissance de l'Orgue - XXIX, 1998, nr. 1: P. HARDOUIN, *Les origines des LEFEVRE facteurs rouennais*; M. COLIN, *Les orgues de Tourves*; P. HARDOUIN, *Facteurs d'orgues Parisiens du XVIe siècle*.

Gregoriusblad - CXXII, 1998, nr. 1/maart: F. VELDMANS, *Orgelbegeleidingen bij "Wisselende gezangen voor het liturgisch jaar"*.

Het Orgel - XLIV, 1998, nr. 2/maart: S. TUINSTRAS, *An Wasserflüssen Babylon, J.A. Reincken*; J. JONGEPIER, *Het orgel in de Grote Kerk te Enschede*; P. EN R. VAN DIJK, *Het Reilorgel in het Gereformeerde kerkcentrum te Joure*; P. EN R. VAN DIJK, *Het Mense Ruiterorgel te Spakenburg*; E. KOOIMAN, *Het historische orgel en de improvisatie*; - nr. 3/mei: W. BAUMGRATZ, *De orgelwerken van Albert de Klerk*; E. KOOIMAN, *Recente orgelscholen van Laukvik, Ritschie en Stauffer*; P. VAN DIJK, *Studieorgels van David Kunst en Hans van Rossum*; J. JONGEPIER, *Het Maarschalkersweerdorgel in de St. Martinuskerk te Sneek*; K. HOEK, *Over de toekomst van de organist*.

ISO Journal - I, 1998, nr. 1/maart: H. MABUCHI, *L'analyse des tuyaux d'orgue de Saint-Maximin, Voyage des apprentis facteurs d'orgues du CNFA aux Pays-Bas*; X. WILHELMY, *Comment couler du Métal Riche en Plomb*; H.-E. LAUKHUFF, *Le vieillissement des alliages d'étain des tuyaux d'orgue*; G. GRAHN, *La facture d'orgues dans les pays baltes*.

La Tribune de l'Orgue - L, 1998, nr. 1/jan.: G. BOVET, *Histoire de la Tribune de l'orgue*; G. BOVET, *Un quart d'heure d'improvisation (2)*; W. REHN, *Les orgues de l'église St-Laurent de Charmey*.

L'Organiste - XXX, 1998, nr. 1/april: C. CHARLIER, *Évolution du processus créateur dans l'oeuvre de Bach*; L. DE VOS, *Fin de Pénitence pour l'orgue de Les Waleffes*; L. KERREMANS, *Petites Pièces d'Orgue du Livre de Dame Beatrix Tassin*.

Organist en Eredienst - 1998, nr. 3/maart: W. DIEPENHORST, *Nieuw orgel voor Oude Kerk Oosterbeek*; - nr. 4/april: W. DIEPENHORST, *Het nieuwe Nijse-orgel te Soest*.

The American Organist - XXXII, 1998, nr. 3/maart: W. HOLTkamp, *The Complete Keyboardist*; L. ARCHBOLD, *Widor's Symphonie romane*; Q. FAULKNER, *Gothic Pillars and blue Notes (I)*.

The Diapason - LXXXIX, 1998, nr. 2/feb.: B.K. WILLIAMS, *Erben organ Restoratio, Huenot Church, Charleston, SC*; - nr. 3/maart: T. DONATHUE, *A Transposable Temperament*; - nr. 4/april: R.E. COLEBERD, *Promotion the Pipe Organ in Academe*.

The Tracker - XLI, 1997, nr. 3: G. BOZEMAN, *The Berlin Hook Organ Project: A Progress Report*; A.M. LAUFMAN EN S.L. PINEL, *The Organs of the Upper Hudson Valley*.

'Orgelkunst' is een driemaandelijks orgeltijdschrift, uitgegeven door de
'Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst' v.z.w.,
opgericht in 1978

XXIste jaargang, nummer 2 – juni 1998

ISSN 0776-9350

Redactieraad

hoofdredacteur: Kamiel D'Hooghe
redacteurs: Luk Bastiaens, Dr. Bernard Huys, Wenceslaus Mertens,
Patrick Roose

Medewerkers

J. Anaf, L. Bierens, J. Braekmans, W. Callaert, M. Cogen, D. David,
H. De Backer, Dr. J. De Bie, J. D'Hont, G. Huybens, M. Lemmens,
Dr. L. Lohmann (D), D. Manneke, J. Moors, Dr. G. Peeters, R. Plovie,
R. Schroyens, Y. Senden, Dr. G. Spiessens, N. Waanders

Administratie en redactieadres

opgave van abonnementen en adreswijzigingen

Agnes Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen, tel. & fax 02/269.50.71

Abonnement voor 1998

België: 600 Bef / Studenten: 400 Bef

Nederland: 40 NGL

Overige landen: 800 Bef

Steunabonnement: 2000 Bef

Oude nummers/jaargangen zijn verkrijgbaar tegen gunstige voorwaarden
Inlichtingen op het redactie-adres

Betalingen

- Voor België: op postrekeningnummer 000-1587551-49
ten name van 'Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te B-1850 Grimbergen
- Voor Nederland: op rekeningnummer 85.80.98.474 van
Kamiel D'Hooghe met vermelding "abonnement Orgelkunst"
- Overige landen: exclusief via overschrijving op postrekeningnummer
000-1587551-49

Advertenties

Inlichtingen en opgave bij de hoofdredacteur op het redactie-adres

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming
van de hoofdredacteur.

Frontpagina

Het Cavaillé-Collorgel in de concertzaal van het Koninklijk Conservatorium te
Brussel (1880)

Druk

Acco, Leuven